

ELS GOVERNANTS I LES SEVES ÀREES D'INFLUÈNCIA EN EL MÓN MAIA CLÀSSIC

Jordi GUSSINYER I ALFONSO
Universitat de Barcelona.

... the idea that Maya texts record history, naming the rulers or lords of the towns, seems so natural that it is strange it has not been thoroughly explored before

Proskouriakoff, 1966: 170.

a) La «lectura» dels monuments i inscripcions.

Al parlar de la conformació i de l'arranjament de la societat maia clàssica, es remarca gairebé sempre, amb certa insistència, la necessària presència d'un llunyà grup de pressió amb voluntat d'élite governant i de caire hereditari (Morley 1956: 185). Fins i tot, sovint, es volen esbossar els inicis i algunes de les seves competències a l'interior del seu àmbit cultural, durant les primeres etapes de desenvolupament (Folan 1983:56). Més endavant es referma el seu paper com a grup aglutinador de forces disperses amb clara projecció de govern i afany de poder.

Una situació d'aquesta mena té lloc poc abans de què sorgís amb tota la seva força, el fet cultural maia, en l'origen i desenvolupament del qual hi collaboraria amb força avantatge i profit (Adams, 1977:17). Amb la seva presència es descobreix un sobtat desig per tal de configurar un poder independent, de cert relleu i sobretot vàlua, extensió específica, pressió cultural i, potser, més endavant voluntat política (Marcus, 1976). Finalment, caldria tenir en compte la seva forta influència en la formació d'unes formes molt peculiars de patró d'assentament; ja que amb la consecució i realitat d'una complexa societat, al capdemunt de la qual es trobaven els dirigents, pogueren sorgir formes més elaborades d'assentament, que en el decurs de la seva evolució ens manarien vers conceptes força més complexes de caire urbà (Ashmore, 1981).

Malgrat la demostrada presència i la importància d'una classe privilegiada en la formació i desenvolupament de la cultura maia, el nostre coneixement pel que fa als seus orígens, la composició interna, l'ambició de poder i el parentiu amb altres grups del mateix o semblant llinatge ens han estat, fins fa poc temps, gairebé desconeguts (Folan, 1983:55). Avui dia, del que en comencem a tenir, de tant en tant, un coneixement quelcom més acurat, clar i evident és dels governants i dels seus immediats familiars (fig. 1 i 2). Amb l'aprofundiment de recents investigacions ja es pot insinuar, amb certa base, que d'ells estem coneixent detalls que fins i tot podrien jutjar-se una mica superflus; sobre tot si tenim en compte quines són, ara per ara, les possibilitats documentals de les que

obtenim uns coneixements d'aquesta mena (Kelly 1962; Kubler 1969:9; Mathews and Schelle 1974; Proskoriakoff 1963). De tota manera, sempre serà molt valuosa qualsevol dada que obtinguem d'aquells primers «governants» maies, més encara si constatem la migradesa de la documentació arqueològica que existeix en aquest sentit, sobretot pel que fa a aquestes etapes del desenvolupament cultural maia.

Aquesta realitat socio-cultural, aquesta «riquesa» de coneixements del món maia pre-colombí de finals de l'horitzó Pre-clàssic i principis del Clàssic se'n presenta força clara. És així com comencem a conèixer més d'aquella élite que no pas de qualsevol altre aspecte de la societat maia pre-colombina. Aquests coneixements contrasten amb la migradesa de la documentació d'aquesta mena que existeix, pel que fa a etapes cronològiques esblants, a altres àmbits culturals de Mesoamèrica i a la resta de les cultures americanes pre-colombines per aquesta mateixa època, en particular l'Antic Perú.

Of the rulers themselves, however, we know far more than we do about any other section of ancient Maya society, for the simple reason that, like rulers everywhere, they erected images of themselves and inscriptions listing their conquests and alliances, their ancestry and titles.

Hammond 1982:199

Les raons, les causes i la veritable explicació d'una informació tan ampla i veraç cal cercar-la, seguint una tradició de caire universal, com bé ens dona a entendre Norman Hammond, en la possessió d'una veritable escriptura, reflectida en les elaborades i complexes arts plàstiques, però sobretot en l'egocentrisme i la constant vanaglòria dels personatges d'aquesta condició arreu del món, on sorgeix una complexitat social d'aquesta naturalesa (Blanton et al. 1981:201; Hammond 1982:199).

Cal tenir en compte que es tracta de persones amb prou força per aglutinar al seu entorn a tot un poble i més endavant assentar-se al capdamunt d'una realitat social que sempre se sent predisposada al poder i a l'ostentació més inversemblant. Forma d'ésser que sovint es veu materialitzada per mitjà d'unes formes iconogràfiques recollides en els monuments artístics del seu temps (fig. 3). Desitjos que prenen cos històric a través del seu afany d'anotar en inscripcions i exterioritzar en relleus i sovint en pintures unes suposades o veritables conquestes, les seves ambicions, els seus privilegis i els seus anhels (fig. 4). A tot això cal afegir altres intencions, com poden ésser el desig d'enregistrar les seves aliances i els seus títols. Elements tots plegats que els hi han de conferir autoritat, força, poder i influència sobre la resta de la societat del seu temps.

En aquest món d'ostentació en sobresurt la seva provenença amb la finalitat de demostrar i legitimar, com té lloc en la resta de les élites del món, el seu origen, potser mític (Marcus, 1974:84), la seva realitat social, juntament amb les ambicions econòmiques; sovint emmarcades i materialitzades en excel·lents i esplendorosos centres de convivència cívico-religiosos (fig. 5). Caldria afegir-hi a l'esperit d'ostentació un fort sentiment de poder reflectit de forma meravellosa en les arts plàstiques (fig. 6) i, sovint, materialitzat en petites expansions territorials, enllaços dinàstics i relacions comercials. Malgrat que, en un moment donat, tot plegat potser no va més enllà de l'influx exercit al damunt d'espais aliats a les seves àrees d'influència; autoritat que moltes vegades no vol dir pas un domini real i efectiu a la manera del Vell Món.

És tanta la quantitat de documentació i de dades fins ara aplegades, en aquest

sentit i pel que fa a aquesta època de la cultura maia, que a hores d'ara, com ja s'ha insinuat amb anterioritat, el poble maia resulta ésser aquell del que tenim més, i millors coneixements pel que fa als seus governants, en relació als altres pobles de la resta de l'Amèrica Pre-colombina (Hammond, 1982; Ruz, 1973:95).

Contradient un plantejament semblant al que s'ha fet fins ara, hem de dir i tenir en compte que alguns dels més coneguts i influents investigadors de la cultura maia pre-colombina, com podrien ésser: Sylvanus G. Morley, J.E.S. Thompson i Herbert Spinden, entre altres, tractaren, en el seu temps, de convèncer, per mitjà del seu prestigi, dels seus coneixements i la seva autoritat, a la resta dels especialistes de la cultura maia contemporanis la seva visió d'aquest tema. Oferrint-nos, tot sigui dit, una imatge força diferent de la que avui se'n té (Marcus, 1976:151). La major part d'ells volien demostrar-nos que les inscripcions jeroglífiques només ens donaven a conèixer referències esotèriques d'un marcat caire religiós (Hammond, 1982:119); Proskouriakoff, 1966; Ruz, 1973:94; Thompson, 1950: 155) i que, a més a més, les figures que les acompanyaven i es relacionaven amb aquells textos representaven sacerdots amb escassa, o sense cap mena, d'illació amb les propostes de caràcter polític-històric.

Malgrat el que ells proposaven, amb la pressió dels nous investigadors i nova documentació arqueològica, les tesis i forces altres raonaments d'aquells especialistes, fins a cert punt, monopolitzadors de la cultura maia pre-colombina, es va començar a dubtar de la seva preeminència emparentada amb unes propostes molt definides, monolítiques en una paraula (Thompson, 1960; 1971). Tesi, la primitiva, que encara que no fos veritable el plantejament, en alguns dels seus aspectes més rellevants, podia tenir certa raó en altres temes relacionats amb el llarg desenvolupament de l'horitzó Clàssic maia a les Terres Baixes (Hammond, 1982; Marcus, 1976:2-3).

Tot, o la major part del que s'ha dit fins ara, així com el que vindrà més endavant, pretén esclarir opinions a vegades contraposades. En contrast amb els suggeriments d'aquells prohoms de l'arqueologia maia, sembla ésser que els raonaments, en aquest sentit, els tingueren força més clars els estudiosos durant els primers estadis de les investigacions arqueològiques maies dels nostres dies (Bowdith, 1901; 13; Hammond, 1982:199). Així que per a John L. Stephens, per exemple, (Robicrek, 1975:61), encara que fou una persona no pas molt assenyada pels seus coneixements arqueològics, fou però d'una gran sensibilitat i formació cultural; suggeria en el decurs de la primera meitat del segle XIX, exactament vers 1840, que les figures de les esteles de la localitat de Copán i potser les de Quiriguà, així com propostes per altres indrets de l'àrea central maia, representaven amb molta seguretat governants, enlloc de sacerdots com més endavant ens donarien a entendre les noves generacions d'investigadors. A més J.L. Stephens (Stephens, 1969), afegia amb gran intuïció i sentit històric que les inscripcions properes o connectades amb els personatges esculpits tindrien una finalitat històrica molt rellevant (Stephens, 1969).

A més a més, d'aquesta lleugera intervenció de J.L. Stephens en el fet cultural pre-colombí d'Amèrica, és ell qui ens dóna un dels primers clams d'alerta dels temps moderns sobre el gran engany i la colossal fallàcia de la realitat cultural del Nou Món, per justificar l'inconcebible genocidi cultural realitzat en contra dels pobles americans, quan ens recorda que:

... los objetivos que andávamos buscando eran interesantes no sólo

como restos de un pueblo desconocido, sino también como obras de arte... América no era tan salvaje...

(Fernández, 1959:122)

Malgrat les dificultats i els contratemps que presenten els estudis d'aquesta mena, una part força significativa de les dates i d'altres dades connectades amb els diferents governants i contigudes en documents arqueològics, han pogut ésser «llegides» i posades en un ordre semblant al de la nostra cronologia. Encara que no pas amb molta exactitud, sí almenys amb criteris força científicas. No obstant tot això, les inscripcions i les representacions escultòriques només han pogut ésser escatides i fins a cert punt «llegides» no pas en la seva totalitat, sinó mes aviat en una petita part del seu contingut, almenys fins avui dia.

b) Vers una definició d'un espai socio-polític.

Afortunadament, aquest panorama de dubtes pel que fa al veritable significat de certes inscripcions, així com també de forces personatges representats en les esteles, juntament amb altres formes escultòriques i pictòriques ha anat canviant els darrers anys (Berlin, 1959; Marcus, 1976; 1; Proskouriakoff, 1960; Ruz, 1973: 94). Malgrat això, no fou fins a la segona meitat del nostre segle que apareixen per primera vegada nous enfocaments d'una mateixa proposta (Berlin, 1958:111), de manera semblant a la que s'ha pogut comprovar amb altres aspectes del món cultural maia de l'horitzó clàssic (Ashmore, 1981:10).

Una de les més recents aportacions en el camp de la recerca sobre la proposta que ens atany, i que en certa mesura vingué a aclarir aquest aspecte de la cultura maia, foren i en certa manera segueixen essent els treballs d'Heinrich Berlin (Berlin, 1958, 1959, 1977). Aquest constant i sòlid investigador va ésser capaç de demostrar-nos pels volts de l'any 1955, que certs glifs amb petits afegitons podrien tenir la qualificació d'emblema. Jeroglífics maies que en algunes inscripcions sorgeixen amb certa reiteració, sigui en grups de signes més o menys entenedors o com a glifs més complexes (Berlin, 1977:84). El conegut estudiós se'n percatà de la seva vàlua amb tot i que:

... todavía nos es desconocido el significado de estos emblemas. De todas maneras parecen referirse a algo estrechamente vinculado con cierto lugar; podría tratarse v.gr., del nombre mismo de la localidad, de una deidad tutelar, de una dinastía, etc.

Berlin, 1958:111

D'acord amb Joyce Marcus, el glif o conjunt d'ells amb qualificació d'emblema hauria estat inicialment el «site name» (Marcus, 1976:11) d'una localitat, a més d'assenyalar-nos, més endavant, l'existència d'un assentament dinàstic o bé d'un arranjament polític específic. Tot això i potser més podria significar, en aquells indrets on sorgeix amb claredat, l'anomenat: *Glif-emblema* (Marcus, 1976:11).

Per ella mateixa, la descoberta de la presència d'aquests glifs emblema en la pròpia localitat d'origen no és pas massa important (Kelly, 1962:323), encara que sí força significatiu. El fet rellevant és que a més de servir de símbol d'una ciutat, cal tenir en compte el seu destacat paper en l'àmbit polític dintre de la societat del seu temps. Així mateix dins del conjunt de la cultura maia augmenta el seu valor si entenem què aquests glifs-emblema no només es troben a l'interior d'una

determinada localitat, una ciutat en termes més entenedors, sinó que el mateix glif-emblema es distribueix a l'interior d'una àrea fixa amb connotacions polítiques força remarcables (Marcus, 1976:11). A més de tant en tant el trobem fora en regions i espais allunyats. Quan això esdevé coincideix que, en la majoria de les vegades, es tracta de localitats que també en tenen un de propi i se'n serveixen d'ell amb certa assiduitat (fig. 7).

La presencia del emblema de una ciudad en las inscripciones de otra, caso poco frecuente por cierto, comprueba las relaciones entre una y otra. De esta manera los emblemas parecen prometer con ellos romper el muro de los glifos no-calendáricos, y abrir, en las últimas, investigaciones de orden geográfico por lo menos.

Berlin, 1958:113

Com a conseqüència de les descobertes fetes fins avui dia en el camp de l'interpretació de les inscripcions jeroglífiques maies de l'horitzó Clàssic, Heinrich Berlin maldà d'inmediat per tal de connectar entre sí els glifs conformats d'aquesta manera, fins que, després de diverses propostes aconseguí enllaçar-los a llocs escollits, més ben dit específics (Berlin, 1958:113).

Observant amb certa cura el repartiment d'aquests glifs-emblema en l'espai, hom pot adonar-se que, en la seva distribució geogràfica potser es troba el primer pas que ens mena cap un esbós de fragmentació político-territorial d'alguna consideració (Berlin, 1977:88; Marcus, 1973:912; Marcus, 1976:16; Thompson, 1965:353). Potser la seva presència s'orienti només cap a la consecució i delimitació de l'àrea d'influx d'una ciutat juntament amb una suau autoritat damunt de certs indrets específics incluint el seu entorn. Tal vegada es tracti d'unes elementals i senzilles relacions d'amistat dintre de la realitat cultural maia del seu temps; podria suggerir-se també la presència de relacions comercials d'una localitat amb les seves veïnes (Berlin, 1958:113). Com ja s'ha dit amb anterioritat, tot això i força més poden abastar els glifs-emblema.

Heinrich Berlin jutjava, en base a serioses raons, que potser es tractava del nom d'una localitat escollida, específica en una paraula; potser de la dinastia «regnant» a l'interior d'un determinat espai, o, fins i tot, com algun investigador suggereix, podria tractar-se dels símbols d'«estats» independents (Bray, 1972:914; Thompson, 1965). Hipòtesi versemblant que s'està ara per ara tractant de millorar la seva realitat abans de donar-la per segura, ja que, d'acord amb aquell estudiós de la cultura maia, no ha pogut ésser del tot escatit el veritable significat i raó cultural dels fins ara anomenats glifs-emblema (Berlin, 1958:119).

Glifs-emblema, com els batejà el Dr. H. Berlin, se'ls pot veure a les ciutats més importants de les terres baixes maies de l'horitzó Clàssic. Segons aquest estudiós podem trobar-ne fins ara a: Piedras Negras, Naranjo, Copán, Quiriguá, Yaxchilán, Tikal i Palenque. De totes elles, la primera població que els tingué fou Tikal, Guatemala (Marcus, 1976:54). Fet molt significatiu si tenim en compte que fou la ciutat més important del Clàssic maia. I, segons sembla, altres llocs força menys assenyalats també tingueren emblemes d'aquesta mena (Berlin, 1958:118; Marcus, 1976:14). Signes jeroglífics sovint difícils de reconèixer, per comparèixer les inscripcions en les que són gravats força malmeses per acció del temps i deixadesa de l'home (fig. 7). Totes o la major part d'aquestes circumstàncies, així com altres contratemps, confonen i dificulten la seva identificació exacta amb la realitat cultural del seu temps.

En altres localitats menys importants també sovint es troben restes de glifs-

emblema; d'entre elles en sobresurten les següents: Aguas Calientes, Bonampak, Ixlú, Motul de San José, Pusilhá i Seibal (Berlin, 1958:118). Sembla ésser que encara n'hi ha d'altres de menys importants que també tingueren glif-emblema, segons estudis propers als nostres dies (Berlin, 1977:90; Fahren, 1984:94). Aquestes circumstàncies ens venen, fins a cert punt, a complicar una mica la veritable funció del glif-emblema. A més a més, cal tenir en compte, d'acord amb el Dr. H. Berlin, que en les inscripcions dels centres més significatius poden trobar-s'hi emblemes completament atípics que potser, puguin prendre's com a indrets encara no identificats (Berlin, 1958:119). Mai fins ara, els glifs-emblema es troben en llocs al nord de la península de Yucatán (Folan, 1982:13). Aquesta proposta és ben significativa.

Juntament amb els glifs-emblema se'ns mostren altres formes glífiques de significat semblant, com, per exemple, hem pogut adonar-nos de la seva presència a localitats tan destacades com poden ésser: Tikal, Yaxchilán o Palenque (Berlin, 1958:113). A més, en un moment donat un glif-emblema pot aparèixer amb certa freqüència no només en diversos indrets del seu lloc d'origen o denominació, així com en llocs propers menys destacats, sinó que fins i tot poden fer-ho en centres força allunyats de l'indret originari de l'emblema (Hammond, 1982:198; Marcus, 1976:16) (fig. 7). Aquest podria ésser el cas, per exemple, del glif-emblema de Palenque trobat a Copán i a altres indrets destacats i allunyats de les terres baixes maies; o el de Tikal descobert a Yaxchilán i a d'altres llocs, fins a cert punt apartats i menys importants (Thompson, 1965:353-5). I, com aquests hi ha altres exemples (Berlin, 1958:117-8). La veritable raó, el significat aclaratori d'aquesta dispersió del glif-emblema encara ens és, en bona part, desconegut (Hammond, 1982:219) (fig. 7).

L'aparició de glifs d'aquella mena amb els trets esmentats i localitzats en llocs de diferent tamany, tenint-los uns en propietat d'altres en dependència, és quelcom, fins a cert punt, freqüent (Hammond, 1982:219). Potser es tractava de símbols emblemàtics de llocs específics, com s'ha donat a entendre, arrodonint al seu entorn amb una àrea geogràfica d'influència més o menys definida (Marcus, 1976:10). Sovint, contem amb aquesta situació en indrets molt propers a una localitat força significativa, important en una paraula; fins a convertir-se en el lloc d'afluència comercial, religiosa i amb certa mesura administrativa de les petites poblacions assentades al seu voltant (Hammond, 1982:220; Thompson, 1965:350).

Amb tot i el que s'ha dit, les localitats maies portadores d'un glif-emblema són, en la major de les vegades, indrets força rellevants des del punt de vista cultural, sovint materialitzats en grandioses obres arquitectòniques civils i religioses. Gairebé sempre es tracta de conjunts de merescuda tendència urbana (Marcus, 1976:11). D'aquestes circumstàncies se'n poden treure algunes hipòtesis de treball d'una forta projecció històrica. Raonaments que serveixen per comprendre certes possibilitats d'ordre urbà per alguns dels centres cívico-religiosos més rellevants de les Terres Baixes maies de l'horitzó Clàssic.

Potser de la seva presència podríem deduir-ne la possible existència d'unitats socio-polítiques de certa complexitat, més o menys desenvolupades i extenses (Blanton et. al., 1981:202). Territoris que sovint es trobarien subordinats a uns importants assentaments que tindrien funcions de veritable capital en un sentit plenament occidental d'aquest terme (Marcus, 1976:44-5; Thompson, 1965:355). Localitats a les quals correspondria per dret propi o per designació poder fer servir el que, de moment, anomenem: glif-emblema. En aquest cas es tractaria, de ben segur, de l'indret de residència d'una èlite que tindria a les seves mans les funcions de govern (Marcus, 1976:16). Lloc que per aquesta raó esdevindria el

centre de les relacions cívico-religioses de les suposades unitats socio-polítiques i de ben segur alhora religioses (Marcus, 1976:151). D'aquesta forma, els dirigents orientarien els seus deures i privilegis per poder portar a terme el control intern de les seves àrees de govern, així com els necessaris contactes amb les veïnes i d'altres llunyanes.

Un bon exemple del que estem dient podriem veure'l breument en el glif-emblema de la coneguda ciutat de Tikal. S'ha pogut localitzar en llocs propers al del seu assentament originari, com podrien ésser, per exemple: Jimbal, Naranjo o Ixlú, però com s'ha dit abans també es pot trobar en llocs tan allunyats com són Copán, entre altres (Marcus, 1976:53-73). I parlant de Copán pot trobar-se el glif-emblema d'aquest indret en la propera i antagònica localitat de Quiriguá, ciutat que al seu torn en té un que li és propi (Marcus, 1976:14-5) (fig. 7).

En el primer cas, és ben segur que es tracta de llocs més o menys grans i sota l'influència immediata de la ciutat portadora de l'emblema, o sigui en tots ells fa acte de presència l'emblema del lloc jeràrquicament superior: Tikal. Malgrat això, cal tenir en compte, com ja s'ha dit, que sovint aquests glifs es mostren, no només a indrets petits i propers, comparant amb el de l'emblema, sinó que també es poden trobar en indrets grans i allunyats com s'ha assenyalat amb anterioritat (Marcus, 1976:14-5). Un cas específic podria ésser de nou Tikal, seguint amb el mateix exemple. El seu emblema el trobem, com ja s'ha assenyalat, a Copán, per una banda, i a més a més a indrets tan significatius como poden ésser Seibal i Yaxchilán, per l'altre (fig. 7). Centres tots ells i altres no anomenats força valuosos des del punt de vista cultural i alhora allunyats l'un de l'altre.

Localitats totes elles assenyalades no només pel seu volum demogràfic, sinó per allotjar en el seu interior unes formes arquitectòniques i escultòriques d'una gran qualitat. Llocs posseïdors, alhora, de glif-emblema propi (Berlin, 1958; Cohodas, 1979; Fuente, 1965; Gendrop, 1970; 104-16; Marquina, 1951:502; Stierlin, 1964; Toscano, 1952:224). Per descomptat que, aquestes darreres localitats restarien totalment fora d'un possible influx i autoritat política i potser cultural de Tikal. En aquest com en altres casos podria tractar-se de relacions i contactes de tipus comercial, de lligams familiars o dinàstics o d'altre mena (Hammond, 1982:220).

És tan destacada la presència d'aquests glifs-emblema en moltes ciutats maies de l'horitzó Clàssic que Joyce Marcus els converteix en un valuós instrument per plantejar una divisió que fa en categories diferents de localitats maies de les Terres Baixes (Marcus, 1976:24:5). A més a més, la compareixença, sempre d'acord amb el mateix estudiós, dels glifs-emblema pot tenir interessants connotacions polítiques i socials entre la població maia de l'horitzó Clàssic.

- (1) amblen glyphs serve as geographical referents (to the site center or to a larger area);
- (2) since regional capitals usually have two or more emblem glyphs, one emblem glyph may refer to the site proper and one of the others to the territory governed;
- (3) since not all centers have emblem glyph, those that lack them are politically less important, while centers that have their own emblem glyph seem to have a higher status, and those that have two or more than two emblem glyphs seem to have greater political roles;
- (4) emblem glyphs mentioned in the texts of another site may indicate (a) dependence, (b) shared participation or interest in an event, or (c) and individual who had emigrated from the indicated site (i. e., the «hometown» of the individual is postfixed to the name,

and, therefore, his or her place of origin is obtainable, Berlin astutely anticipated these findings (1958:113).

Marcus, 1976:11

Un altre exemple relacionat amb aquesta idea i funció dels glifs-emblems podria ésser el cas de Palenque i el seu entorn. El seu emblema sorgeix de la mateixa manera que en altres localitats. Primer el lloc que el té per dret: Palenque. Després els assentaments propers a aquest centre (Berlin, 1977:88). Es tracta en aquest cas d'altres localitats de menor rang que tenen l'emblema de Palenque com a signe de dependència. Alguns dels llocs més destacats foren els indrets de El Retiro, Miraflores o Tortuguero (Marcus, 1976:106). Després ja més endavant i amb certes dificultats ho foren localitats una mica més llunyanes, com per exemple: Tonimá, Jonuta i, potser, Comalcalco (Marcus, 1976:106). Malgrat la relativa llunyania d'aquests últims llocs, no clou aquí la presència del glif-emblema de la població de Palenque, ja que ha estat possible trobar-lo a indrets tan interessants i llunyans, al mateix temps, com podrien ésser Tikal i Copán (Marcus, 1976:109) (fig. 7).

Com ja s'ha suggerit la compareixença d'un glif-emblema en un lloc proper al que el té per dret podria ésser interpretat com a corresponent a localitats d'influx polític directa; ja que es tracta, gairebé sempre, de llocs de més curt abast que el posseïdor de l'emblema. Mentre que quan sorgeix a centres grans i amb emblema propi, però llunyans, pot transcriure's, segons la major part dels estudiosos, mitjançant alguna forma de contacte de tipus socio-polític de les élites governamentals de la localitat on pertany l'anomenat glif-emblema (Berlin, 1958: 113; Hammond, 1982: 219-20). Contactes que, en principi, podrien traduir-se, i amb el temps evolucionar, en veritable i reals relacions dinàstiques o comercials; potser les dues coses al mateix temps.

Palenque has an emblem that appears at sites nearby in the hills and northwest into the Tabasco plain, and the work of Robert Rands suggests that this distribution may well define the area of Palenque's economic sway... The Palenque emblem also appears at two distant sites, Tikal and Copan, and Tikal's emblem is found at Copan also; the nature of this links, over distances of 250-425 kilometers (155-265 miles), is uncertain.

Hammond 1982:220.

És interessant parar esment que la possessió del glif-emblema per part d'una localitat específica no significa, per cap motiu, que correspongui a l'indret més gran en el sentit demogràfic de la paraula, dintre d'un ample ventall de poblacions connectades o depenents d'una suposada unitat politico-administrativa (Marcus, 1976:7). Pot tenir lloc que una població tingui una ampla capacitat arquitectònica, potser, poblacional i cultural al mateix temps, major que la d'aquella que gaudeix de l'emblema dins d'una mateixa àrea geogràfica i política (Marcus, 1976). D'aquí ve que es pot pensar amb la possibilitat de què un glif-emblema específic ens indiqui o potser simbolitzi la capacitat de contaniment polític d'un indret damunt d'un espai definit i com a conseqüència s'hi assenti en ell la «capital».

Segons Joyce Marcus i altres estudiosos, els glifs-emblema ens donen a conèixer la presència d'indrets privilegiats a l'àrea maia Clàssica per diverses raons, algunes d'elles ja s'han insinuat. El que és cert, és que sempre es tracta de centres valuosos des del punt de vista cultural, polític, comercial i sovint potser re-

ligiós (Marcus, 1976:11). Al mateix temps, la localització i distribució del glif-emblema d'un lloc específic a altres localitats pot ajudar-nos a circumscriure, des d'un punt de vista d'opció administrativa territorial i, en conseqüència, fer dependre determinades poblacions i la seva rodalia d'un lloc important que s'escolliria com a «capital» político-religiosa d'un espai geogràfic específic (Marcus, 1976:11). Ja el Dr. H. Berlin ens asseventava, amb anterioritat a J. Marcus alguns del punts anotats per aquest darrer investigador (Berlin, 1958).

Sovint s'ha polemitzat sobre la conformació política del món maia Clàssic (Sharer, 1977:538). La major part dels estudiosos de la cultura maia estan d'acord que en aquella àrea mai va existir alguna forma extensa i fortament arrelada de govern monolític a tall d'«imperi», a la manera occidental. O sigui una forma de desenvolupament polític que abastés la totalitat o la major part de l'àrea cultural maia; espai que no obstant això sempre va tenir una gran unitat cultural, amb una religió semblant i una mateixa llengua (Hammond, 1982:18-37).

Tampoc o gairebé mai la seva acció política i potser cultural s'estengué més enllà de la seva àrea lingüística. Ni tal sols va existir mai un sentiment de caire expansionista, com més o menys, tingué lloc en una bona part de les Terres Altes del Centre de Mesoamèrica; primer en el decurs de l'horitzó Clàssic (Teotihuacán) i després en el Post-Clàssic («imperis» tolteca i asteca) (Gussinyer, 1984:17); a desgrat de les denominacions mancades o lliures de tota connotació política, donades per Sylvanus G. Morley entre altres estudiosos i conegudes amb els noms d'Imperi Nou i Vell. Els ampollosos noms que tot just hem nomenat fan referència a posicions de tipus cultural que no pas política (Morley, 1956:66).

Malgrat el que es ve dient, sí deu haver existit la propensió o més ben dit, l'inclinació a l'aglutinació del poder polític en algunes espècies de «ciutats-estat», o unitats polítiques properes a aquesta idea. El mateix S. G. Morley ens ho proposa amb tota claredat en una de les seves publicacions més rellevants (Morley, 1956:184). Aquesta afecció a la fragmentació política, gairebé innata de tota Mesoamèrica i sobre tot tan característica de les Terres Baixes en oposició, fins a cert punt, a les Altes (Gussinyer, 1981:307), ens mena o millor dit ens dirigeix cap a una vocació d'aquestes suposades ciutats-estat vers conceptes de tipus urbà; un detall no tingut gaire en compte, ja que sovint es tractaria de localitats força valuoses des del punt de vista cultural i sobre tot demogràfic (Coe, 1967:91 i 94; Willey, 1966:127).

Potser, un cop aconseguides les unitats polítiques bàsiques podria arribar-se a pensar en el desenvolupament de unions polítiques una mica més extenses, com podrien ésser confederacions d'algunes de les unitats petites amb autogovern de la manera que ens proposa S. G. Morley i alguns altres estudiosos de la cultura maia pel que fa a l'horitzó Clàssic (Marcus, 1976).

En el decurs de Post-clàssic al nord de l'àrea, específicament a Yucatán, van tenir lloc propostes d'aquesta mena aconseguides per mitjà de lligues o confederacions portades a terme per uns grups dinàstics molt coneguts (Itzaes, Xiu, etc.). Fet que suposava el prestigi i l'autoritat d'una localitat (Mayapán, Chichén Itzá, etc.), i de ben segur el poder d'un llinatge, pel damunt d'una regió més o menys extensa (fig. 8) (Coe, 1967; Gemet, 1927; Culbert, 1973; Chase and Rice, 1985), situació política característica de l'horitzó Post-clàssic que podria tenir precedents en el món clàssic maia de les Terres Baixes.

De fet l'absència d'un sentiment imperialista de tipus monolític a Mesoamèrica és substituït per les confederacions de ciutats que apleguen grans extensions territorials tributàries. Els inicis potser són humils. En tenim un bon exemple amb el grup anomenat dels Amanteques, format per les localitats de San Miguel

Amantla, Azcapotzalco i Teotihuacán. Es tracta del primer exemple conegut i es situa a finals del Clàssic. El segueixen, més endavant, l'intent del *gran chichimeca Xólotl* amb la unió de les localitats de Tenayuca-Oztopolco, Azcapotzalco i Xaltocan. I, finalment la cèlebre Confederació del Anáhuac composta per les ciutats de México-Tenochtitlan, Tlacopan i Texcoco. Les de Yucatán, ja citades, podrien ésser un altre exemple. És així com s'arrodoneix la idea que s'ha exposat. Encara que gairebé tots els exemples donats corresponen a l'horitzó Post-Clàssic podien tenir uns clars precedents, desconeguts, fins ara, durant el transcur del Clàssic.

Per mitjà d'un meticulós, detallat i ben fet estudi dels indrets amb glif-emblema i la seva presència en localitats properes, excluint-hi les allunyades, se'n desprén la possibilitat de creació d'àrees més extenses amb funcions regionals. Unitats socio-polítiques que es mourien cap a l'assoliment de conjunts força més consistents, compactes en una paraula, amb la capitalitat assentada en les poblacions de les quals n'era originari l'emblema (Marcus, 1976). Pel nombre d'indrets en els que es troben els emblemes en sobresurten Tikal, potser la més antiga i amb el major nombre. Segueixen Palenque, Yaxchilán i Copán. És per totes les raons exposades i d'altres que Joyce Marcus ens suggereix que «... each of these cities was the capital in a region of the Maya lowlands. (Marcus, 1976:16).

Amb la descoberta dels glifs-emblema per Heinrich Berlin tenim a la mà la possibilitat d'un extraordinari coneixement de la realitat de les ciutats maies i per mitjà d'interpretacions escultòriques i glífiques de nissagues «regnants» a la majoria de les localitats esmentades (Proskouriakoff, 1960, 1963 i 1964). És així com estem reforçant l'hipòtesi de la realitat d'unes unitats polítiques més o menys extenses. Realitat socio-política per sort avui encara garanteix un llunyà record de la seva riquesa cultural. Però, amb tot i eí que s'ha dit els seus límits encara ens són gairebé desconeguts, escassament concretats. Com pot veure's el coneixement dels glifs-emblema, altres jeroglífics i relleus ens estan donant una nova visió del mapa polític maia de l'horitzó clàssic. A més, amb la realitat ja assegurada dels emblemes es reforça l'imatge tan suggerent de John L. Stephens quan en una de les seves obres (Stephens, 1969), ens mostra amb tota claretat una aparença del món clàssic, en veure amb detall els relleus i les esteles de Copán, semblant al que tractem de donar a entendre, amb unes paraules veritablement suggerents, recordant-nos que:

One thing I believe, that its history is graven on its monuments. No Champollion has yet brought to them the energies of his inquiring mind. Who shall read them?

Coe, 1967:170

En aquest sentit, J.L. Stephens s'avançava al nostre temps quan creia fermament que les inscripcions de les esteles i els relleus que les completaven, juntament amb altres monuments d'aquella i altres localitats, veritables ciutats en el sentit més estricte de la paraula, hi descobrien, però sobre tot ens oferien, en una bona part del seu contingut, temes de caire històric més o menys escaients, mundants —en una paraula, profans— i no exclusivament testimonis esotèrics, celestials, religiosos, de la manera que ens van proposar en un principi estudiosos tan rellevants com podrien ésser Herbert J. Spinden, Thomas Teeple i Eric J. Thompson (Marcus, 1976:1; Ruz, 1973:93).

c) Els governants.

Paral·lelament a les investigacions fetes i en procés de realització per Heinrich Berlin sobre els glifs maies, Tatiana Proskouriakoff i altres estudiosos aprofundien en les esteles d'algunes ciutats maies clàssiques, però en especial la població de Piedras Negras a la vora del curs mig del riu Usumacinta, fronterer entre Mèxic i Guatemala (Coe, 1967:170; Jones, 1977:28; Proskouriakoff, 1960, 1963 i 1966).

T. Proskouriakoff en les seves investigacions va tenir coneixement de la presència de grups d'esteles que iconogràficament semblava tenien alguna relació entre elles (Proskouriakoff, 1966:168). D'entre les moltes mostres existents, n'hi havia que duïen gravades unes dates que les enllaçaven i uns relleus que les connectaven. Alguns d'aquests relleus es repetien en una bona part de les esteles. Ho feien amb els trets d'unes representacions semblants que es desenvolupaven de la manera següent: l'element escultòric més evident consistia en la figuració d'un personatge important, sempre assegut a la manera maia (sobre les cames creuades). Es troba esculpit a l'interior d'un gran nínxol molt ben guarnit i col·locat a la part alta de l'estela. Tot plegat, es presenta sempre emmarcat amb símbols celestials connectats amb Itzam Na (la casa de la Iguana), la deïtat més renombrada del panteó religiós maia (Morley, 1956:250; Thompson, 1979:258; Thompson, 1970). L'ascensió al nínxol, des de la part baixa de l'estela, es portava a terme i de fet es realitzava, des del punt de vista simbòlic, mitjançant una escala de mà (fig. 9). Escala en la que es mostraven les petjades de peus humans; símbols que podrien estar en connexió amb el relleu de la figura asseguda dins del nínxol (Berlin, 1977:107; Hammond, 1982:200; Proskouriakoff, 1966:168).

Tatiana Proskouriakoff creia en un principi que aquests grups d'esteles estaven relacionats amb el sacrifici humà (Proskouriakoff, 1966:168). Passat un temps, va ésser possible demostrar-se que aquest enfocament no havia estat el més adient, ni el veritable significat d'aquelles representacions en les esteles de Piedras Negras (Guatemala). La coneguda investigadora del comportament maia precolombí va batejar la majoria, o potser més ben dit la totalitat, de les escenes amb aquests trets, atenent-nos als seus propis elements iconogràfics, amb el nom de «motiu ascensional» (ascension motif). A més, la data calendàrica col·locada, ja fos sobre o en alguna altre banda del monument, però sempre en entranyable connexió amb els relleus que s'hi exposaven, portaria d'aquell moment endavant el nom de «data inaugural» (inaugural date) (Proskouriakoff, 1966:170). Malgrat això, sense voler treure importància a la troballa de T. Proskouriakoff cal tenir en compte que Herbert J. Spinden prefigurava, molt abans una situació d'aquesta mena en altres esteles maies (Marcus, 1976:3).

There is an interesting series of monuments at Piedras Negras, consisting of Stelae 25,6,11, and 14 in the order given. All present a human beign seated cross-legged upon a gorgeous throne canopied by the sings of heaven. A line of footprints up the front of each throne may signify the ascension to the seat of theocratic power of the person portrayed. The dates show intervals of 80,45, and 60 years.

Spinden, 1916:446

Al mateix temps, la major part d'aquell grup d'esteles portava esculpida una altra data calendàrica més antiga que la d'abans; data que la insigne investigadora

de la cultura maia va batejar amb el nom de «data inicial» (Initial date) (Proskouriakoff, 1960:460). A més a més, segons T. Proskouriakoff aquesta darrera data s'enllaçava o potser es referia a cert esdeveniment anterior a l'anomenada «data inaugural» de la que ja se n'ha parlat amb anterioritat.

Each of these stelae also bore an earlier date, referring back to some even decades before the inaugural date, which she termed the «initial date».

Hammond, 1982:200

Ambdues dates, com s'ha dit, es troben connectades amb el personatge esculpit dins del nínxol. De l'anàlisi de les seves recerques, ella dedueix que degué existir una entrançable relació entre les dues dates. D'aquí ve que haurien d'estar connectades amb esdeveniments molt importants de la vida del personatge esculpit a l'interior del nínxol; ja que al computar-se aquelles dues dates amb les altres que foren esculpides en les esteles de Piedras Negras «...that no single series exceeds the span of a reasonable lifetime» (Proskouriakoff, 1960) (Hammond, 1982:200). Aquelles dates un cop analitzades i contrastades amb el nostre calendari, ens donen a conèixer uns còmputos que no van més enllà dels seixanta-cinc anys, seixanta, seixanta-quatre, cinquanta-sis... (Proskouriakoff, 1967:170).

Algunes de les dates que es mostren en les esteles de Piedras Negras, de les que ja se n'ha parlat amb anterioritat, es poden connectar amb el neixament, l'ascens al poder i altres esdeveniments molt significatius relacionats amb la vida d'un governant (Kelly, 1962:323; Hammond, 1982:200) (fig. 1). A la vegada, el personatge esculpit en alt relleu a dintre del nínxol podria correspondre al retrat més o menys realista del dirigent al qual fan referència les dates senyalades amb anterioritat (Proskouriakoff, 1966:170).

Del profund i acurat estudi realitzat per aquesta constant investigadora se'n despren, com ella mateixa ens dona a entendre, que aquells suposats governants amb riquíssima i embrollada indumentaria treballats dintre i fora dels nínxols no foren gairebé mai sacerdots, com ens varen suggerir molt temps J.E. Thompson i S.G. Morley (Proskouriakoff, 1966:170; Marcus, 1976:1), sinó que el més versemblant és que es tracti, com ja s'ha anunciat amb anterioritat, d'uns relleus en els que s'hi representen veritables, reals i capaços *dirigents* religiosos, seculars o ambdues coses alhora (fig. 10 i 11). Personatges que sense cap dubte si no eren sacerdots podien tenir poders religiosos molt importants.

El contingut jeroglífic de les inscripcions s'haurien d'enllaçar amb esdeveniments de caire històric, com ja s'ha apuntat, i potser, també, feien referència a genealogies de governants, més que no pas a conjunts astronòmics vinculats amb els diversos calendaris, així com a temes religiosos subjectes a determinats esdeveniments astronòmics (Proskouriakoff, 1966:170-2). Tanmateix, no és només a Piedras Negras que tenim coneixements d'aquesta mena, ja que també s'han obtingut dades semblants en altres poblacions (Marcus, 1976:6) (fig. 1).

Amb aquests i altres testimoniatges, alguns de caire arqueològic d'altres artífics (pintures i escultures bàsicament), s'està aplegant una gran quantitat de dades connectades amb alguns llinatges de governants (Berlin, 1977:131). Fins i tot en certes ocasions comptem amb les seves efígies, per cert no pas gaire naturals, però s'acosten d'alguna manera a la realitat dels seus trets físics més significatius (fig. 2 i 14). Personatges que en cert moment exerciren la seva força econòmica i el seu poder polític per dominar una bona part de la societat maia en el decurs de l'horitzó Clàssic de les Terres Baixes (firs. 10 i 11). Tots són docu-

ments arqueològics que per mitjà d'ells comencem a conèixer diversos aspectes de les èlites governants, en especial els dirigents de diverses localitats, incloses lleugeres referències de les seves àrees d'influx (Marcus, 1973:913).

Sembla ésser que «l'allau», en termes arqueològics, de coneixements en aquest sentit comença a ésser veritablement impressionant. Més encara si tenim en compte i els comparem amb els nostres coneixements d'altres espais culturals, durant etapes cronològiques semblants, en àrees no només mesoamericanes sinó, com ja s'ha dit, de tot el Nou Món pre-colombí. A més ens sorprèn si pensem, per un moment, en les dades que teniem de la mateixa àrea, amb relació a aquest tema, fa uns quants anys (Kelly, 1962; Proskouriakoff, 1963). Tot això ens ve a palesar fins a quin punt n'era de complex el món i la cultura en què es bellugava l'élite maia de l'horitzó Clàssic de les terres baixes i humides del Petén i les seves àrees veïnes (Hammond, 1982:202).

A tot el que s'ha dit cal afegir-hi que aquella complexa i ben organitzada élite governant coneixia la possibilitat, fins i tot la necessitat d'establir-se en un lloc escollit i així materialitzar el seu predomini a partir de determinats indrets. Poblacions que per la seva localització, abast demogràfic, prestigi polític, social i econòmic, així com per la grandària i afany de les seves estructures arquitectòniques tan civils com religioses, s'orientaven vers una configuració d'unitats de tendència, de voluntat, de vocació i de caire urbans (Kintz, 1983:149).

Afegim a manera d'anexe l'estudi superficial de dues localitats maies de l'horitzó Clàssic. Ens serveixen d'exemple del que s'ha dit fins ara. De fet podria afegir-se'n d'altres però l'espai disponible no ho permet. La primera serà Piedras Negras. És considerada una població important per la qualitat de les seves estructures arquitectòniques, per la seva tradició cultural i sobre tot perquè fou la pionera en els estudis d'interpretació històrico-jeroglífic. Investigacions que fins ara ens han donat uns excel·lents resultats, servint de base per emprendre estudis semblants en altres localitats. La segona, s'ha escollit per la seva vàlua política i cultural, la importància de la seva escultura des del punt de vista històrico-artístic i una esplendorosa arquitectura; tot això emmarcat amb una excel·lent situació geogràfica i un extraordinari medi ambient. Les dues poblacions es troben a pocs quilòmetres de distància.

d) **Piedras Negras** (Guatemala). (Fig. 5).

La localitat de Piedras Negras es troba situada a la vora del riu Usumacinta per la banda de Guatemala. La seva existència es va desenvolupar en plena selva tropical humida del Petén (Andrews, 1975: 133; Cendrop, 1970:100; Marquina, 1951:689; Proskouriakoff, 1963:15; Toscano, 1952:248).

La presència desde l'horitzó Clàssic de valuosos monuments maies en aquesta localitat ens és conegut desde fa molt temps. El que es ve dient cal afegir-hi la recent lectura i interpretació de tot un seguit força complex de documents arqueològics relacionats amb les esteles i inscripcions jeroglífiques. En altres localitats també s'estan «llegint» i interpretant textos, ja sigui en esteles, dintells de portes, paraments de murs o ceràmica (Tikal, Yachilán, Palenque, Copán, Quiriguá, etc.). Tot aquest seguit d'informació ens està fent dia a dia un coneixement cada vegada més precís, profund i exacte, alhora, de la vida, les ambicions i l'abast d'alguns governants de les localitats maies més destacades de les Terres Baixes, durant una bona part del Clàssic maia (Kubler, 1968:9).

Així, per exemple, per una banda i com a resultat de les recerques realitza-

des a Piedras Negras pel Dr. Heinrich Berlin (Berlin, 1958:113-8), es descobreix després de llargs estudis el glif-emblema d'aquesta població. Realitat cultural que sovint s'ofereix enllaçat amb diversos elements i inscripcions jeroglífiques. A més, moltes vegades, en aquests i altres llocs fa acte de presència al costat d'aquest emblema el d'altres indrets, com poden ésser, per exemple, la veïna Yaxchilán (Berlin, 1958:117). Sembla ser que és força comú que surtin en les inscripcions jeroglífiques emblemes d'una localitat al costat dels de les altres (Marcus, 1976:14-5).

Per altra banda, per mitjà de les recerques de la Dra. Tatiana Proskouriakoff tenim coneixement del mandat d'almenys set governants d'aquesta localitat (Berlin, 1977:108; Coe, 1967:170; Proskouriakoff, 1960 i 1963). Dirigents de Piedras Negras que assoleixen un extens període de temps. Espai cronològic que pot anar aproximadament del 9.9.0.0.0 (616, d.C.), fins l'any 795 d.C. (9.18.5.0.0) (Hammond, 1982:200; Proskouriakoff, 1960). Amb tot i l'exactitud cronològica que es mostra, alguns altres estudiosos volen presentar una successió temporal una mica diferent, però sense cap greu conseqüència a l'espai de temps proposat per la Dr. Proskouriakoff.

Per les dades obtingudes, de la gran estudiosa de la cultura maia a la localitat de Piedras Negras, es poden aïllar en la «lectura» jeroglífica els «noms» d'alguns dels seus governants, però, fins ara, en poques ocasions la durada dels seus «regnats», i com a conseqüència la seva permanència al cap del govern d'aquella ciutat, ja que ens manca d'alguns «monarques» la data de la seva mort. Aquest darrer esdeveniment el tenim, sovint, en altres llocs. Es tracte d'un espai de temps que sembla ésser oscil·lava, en promig, pels vols dels trenta anys. L'edat dels dirigents en el moment d'ésser nomenats, o sigui quan accedeixen al «tron» anava més o menys entre els tretze i els trenta-dos anys (en els governants que en coneixem les dates del seu naixement i la seva «entronització»). En alguns casos, fins i tot s'ha pogut aconseguir la durada de les seves vides, les que sembla oscil·laven entre els cinquanta i els seixanta anys, malgrat que la vida d'alguns governants anava més enllà dels seixanta (Hammond, 1982). D'acord amb algun investigador, aquesta data només s'ha obtingut, fins ara, dues vegades en la llista de governants de la ciutat de Piedras Negras i la seva àrea d'influència (Berlin, 1977:107-20).

A més del que s'ha pogut transcriure de la «superficial lectura» i glossa d'aquelles inscripcions presents a la localitat de Piedras Negras se'n obté, tant en aquesta com en altres poblacions, la possibilitat de deduir el nomenament o la successió d'un nou governant. El sistema legal en la vida política d'una «ciutat-estat» fou, sembla ésser, pel procediment de l'hereu, com succeïa i de fet tingué lloc, més endavant, en el decurs del Post-clàssic (Morley, 1956:185); però podia ser també mitjançant el sistema d'elecció dintre un escollit i reduït nombre de «pretendents al tron» entre els familiars més propers a triar entre la resta de l'èlite amb possibilitats governamentals (Berlin, 1977:117; Hammond, 1982:202).

Fins i tot pot deduir-se, d'acord amb Tatiana Proskouriakoff, en la glossa d'aquelles anotacions jeroglífiques, la probabilitat de què un determinat governant «regnara» amb el mateix nom d'un germà o de qualsevol altre avantpassat seu ja desaparegut, com esdevé, més o menys, a les monarquies occidentals. En certes circumstàncies poden endevinar-se, amb l'interpretació d'aquelles inscripcions, canvis en els tradicionals reglaments de successió al «tron», com diríem des d'Occident. Un exemple de canvis en el «règim successori» es pot constatar en el cas d'una intromissió de descendència femenina en el legítim succeïment per via masculina. Efemèride observada a la localitat de Tikal, cap a fi-

naïls de l'horitzó Clàssic (Hammond, 1982:202) (fig. 15). També podem esbrinar amb un bon estudi i lectura dels jeroglífics maies els noms d'algunes de les mullers dels governants i fins i tot la seva procedència.

Tornant de nou a la localitat de Piedras Negras podem donar-nos compte en aquesta població que cada nou governant, segons un vell costum i un egocentrisme universal entre les èlites dirigents de moltes èpoques, més ben dit de sempre, s'aixecava un monument d'accés al «tron» (Berlin, 1977:109). Aquesta informació se'ns ofereix en una gran quantitat d'esteles trobades en aquesta localitat. En elles s'hi col·locaven, com ja s'ha dit amb anterioritat, la data d'accés al poder, moment d'una indiscutible transcendència en la vida d'un dirigent, a més sovint podien trobar-s'hi les del seu naixement amb d'altres esdeveniments relacionats amb els moments més rellevants i dignes de prendre's en consideració i fer-ne esment durant el decurs de la seva vida abans d'ésser elegit com a governant d'aquella important localitat maia. Així mateix, el governant de torn menava aixecar altres monuments relacionats amb l'etapa posterior a la seva «ascensió al tron». La forma, la projecció i la intenció d'aquests altres monuments escultòrics i històrics alhora foren sempre força diferents dels primers; aquells connectats amb la seva «presa de possessió». Fites cronològiques que s'anaven aixecant en el decurs de la seva vida. Així que un nou governant, a partir d'aquella idea, al començar a «regnar» en certa forma encetava l'erecció d'una nova sèrie de monuments commemoratius (Hammond, 1982:200-2; Marcus, 1976:3; Proskouriakoff, 1960, 1964).

e) **Yaxchilán** (Chiapas). (Fig. 16).

Aquesta localitat fou una de les més valuoses pel seu contingut artístic de tot el Clàssic maia de les Terres Baixes del Centre. S'assenta, com la població anterior, a la vora del riu Usumacinta, dintre d'un meandre gran i estratègic que fa aquest riu en el seu curs mig, per la banda de Chiapas (Andrew, 1975:140; Gendrop, 1970:104; Gendrop, 1977; Kubler, 1975:143; Marquina, 1951:667).

Se'ns mostra aquesta localitat emmarcada per un ambient ecològic, climàtic i fins i tot cultural molt semblant al de Piedras Negras. Ambdues poblacions gairebé només separades pel curs d'aquest corrent d'aigua de l'àrea central maia.

Yaxchilán, de la mateixa manera que Tikal i alguns altres destacats indrets del Petén, té, com a propis, dos o més emblemes (Berlin, 1958:45). Un d'ells sembla ésser que vol fer acte de presència entre les inscripcions més antigues d'aquesta ciutat. Sovint, en etapes cronològiques força més avançades del seu desenvolupament cultural, podem veure-hi els dos emblemes gairebé sempre junts formant part integral de les inscripcions jeroglífiques. A més del que es ve dient hem de parar esment amb la importància que es dona al jaguar i a determinats ocells en les inscripcions de governants que es poden transcriure d'aquesta ciutat maia (Berlin, 1958:116; Proskouriakoff, 1963:149-50). Alguns noms de dirigents de Yaxchilán deduïts del seu glif corresponent, en una *lectura directa* corresponen als de: Ocell-jaguar, Rat penat-jaguar, Escut-jaguar, etc. Sembla ésser que els noms d'aquests «reis» correspondrien a la dinastia «jaguar».

Per a la localitat de Yaxchilán, un lloc clàssic extraordinari (Andrews, 1975: 140; Cohodas, 1979:302; Marquina, 1951:667), s'han obtingut dades dignes de prendre's en molta consideració. La major part d'elles connectades amb l'afer que ens ocupa. Documentació arqueològica que es troba fortament lligada a alguns dels governants més assenyalats d'aquesta població i del món maia clàssic (Hammond, 1982:203). En aquest centre cerimonial i de govern no s'han trobat

encara testimonis, tan clars i definits de contingut històric com els de Piedras Negras. La major part dels que tenim coneixement, fins ara, es troben emplaçats i enllaçats amb grups escultòrics diversos (Hammond, 1982:203; Proskouriakoff, 1963:149). Amb tot i ésser un centre d'activitats cívico-religioses força més destacat que Piedras Negras, la documentació arqueològica no és pas tan extensa (Andrews, 1975).

Malgrat això, han pogut ésser identificats diversos governants —vuit en total— juntament amb algunes de les seves «proeses» i activitats de govern més rellevants. Dos d'ells, valuosos per la seva constant presència en els monuments, han estat batejats d'acord amb la forma del seu glif (un escut amb el perfil d'un jaguar i un ocell assegut damunt del cap del jaguar). D'aquí ve que porten el nom provisional d'«escut-jaguar» i «ocell-jaguar» (Proskouriakoff, 1964:150). Sens dubte aquests no serien els seus veritables noms, però sense cap malfiança, les inscripcions jeroglífiques es trobarien fortament vinculades a aquesta idea (Coghins, 1979:49).

El primer dels dos personatges es podria haver anomenat, en llengua maia, «Pacal Balam» (Hammond, 1982:203), nom que pot equivaldre a la nostra expressió «Escut-jaguar», d'acord amb Tatiana Proskouriakoff, 1963:150). Potser, seguint els estudis d'aquesta renombrada investigadora, el seu nom o el seu renom, no ho sabem amb exactitud, estaria relacionat amb la imatge d'un influent i forçut guerrer. Degut al simbolisme, potser més exactament al significat dels components del glif, en sorgiria quelcom semblant a la nostra expressió «protector impetuós» (Hammond, 1982:203), terme que com és de suposar s'amotlla al simbolisme dels components del seu glif (cal fer memòria de la importància del jaguar en les cultures mesoamericanes, entre elles en sobresurt la maia així com la seva antecessora l'olmeca).

Two of these rulers were dubbed «Shield-Jaguar» and «Bird-Jaguar», so named from the forms of their name glyphs —a small, round shield with a profile jaguar head, and a bird resting on a jaguar head— but these are not necessarily their Maya names. The former in Maya might have been Pacal-Balam (literally, «Shield-Jaguar»), but the name could have meant something like «fierce protector».

Hammond, 1982:203

Sabem d'ell per mitjà de les acotacions jeroglífiques i escultòriques dels monuments de Yaxchilán que degué haver estat per molt temps un gran guerrer (Proskouriakoff, 1963:150-5). Tenim d'aquest il·lustre governant diversa informació en forces monuments de Yaxchilán, fins i tot un estilitzat retrat d'ell i de la seva dona (fig. 2).

D'Escut-jaguar (Pacal-Balam en maia) en coneixem algunes dades de la seva atzarosa existència. D'entre elles en sobresurten, per exemple, la data del seu naixement —esdevinguda a l'any 9.10.15.0.0, entorn del 647 d.C., en el nostre calendari—, també hem pogut esbrinar l'any del seu possible nomenament com a governant i senyor de Yavchulán (10.12.10.0.0. -l'any 682 d.C.-) (?). A més, no ens ha de sorprendre que tinguem coneixement d'altres dades molt interessants de la seva vida, com podrien ésser el nom de la seva muller Vuit-Flor, un nom no pas gaire maia i més proper als de les Terres Altes del Centre. Sembla ésser que la seva dona era originària de Palenque, lloc del que tenim constància de governants a finals del segle VIII, amb noms calendàrics, com podria ésser el de Sis-Cimi, governant que va ascendir al poder vers l'any 799. Es tracta, sense cap mena de

dubte, del nom d'un personatge i d'una forma de denominació desconeguda o molt poc emprada a les terres baixes durant el Clàssic (Hammond, 1982:216). La mort de Escut-jaguar va tenir lloc l'any 742 (9.15.10.17.14).

L'altre personatge és Ocell-jaguar. Tenim d'ell unes bellíssimes representacions en els dintells N.º 8 i 41. En aquesta ocasió el governant se'l figura al costat d'un altre de bensegur aliat seu en el moment de captivar a dos guerrers, els quals podrien ésser els símbols de dues localitats veïnes. Un dels presoners agafat pels cabells per un dels dos governants és un clar signe de submissió o captura (fig. 17). Per l'altre banda els dos guerrers vençuts porten gravat a la cuixa el seu nom. Es tracta d'un glif per a cadascun d'ells. El d'un dels dos presoners està format per una calavera envoltada d'un cercle de *chalchihuites* (fig. 17).

Bird-Jaguar's captive has a nome written on his thigh, a skull in a circle of beads, which has been rendered «Jewelled Skull».

Hammond, 1982:203

Jeroglífic, com s'ha fet notar, relacionat amb el seu nom i que vol donar-nos la denominació d'un senyor vençut. Expressió glífica que pot connectar-se, d'acord amb aquells investigadors, amb l'allocució «calavera enjoiada», ja que la mateixa Dra. Proskouriakoff reconeix aquesta expressió quan ens diu que «I will name *Jewelled Skull*, with to implication, of course, that this is a translation» (1963:150).

Els dos presoners semblen ésser quelcom més que uns senzills guerrers; si així fos es relacionarien, o potser millor dit simbolitzaven la conquesta d'uns indrets o senyories per part del governant de Yaxchilán, juntament amb el seu aliat (Proskouriakoff, 1963:150; Hammond, 1982:203). Conquesta que de ben segur inclouria a més a més d'un espai més o menys extens la imposició d'humiliants tributs al poble vençut.

The scene on Lintel 8 shows *Bird-Jaguar* and a lesser lord in the act of capturing prisoners. Such scenes may be realistic portrayals, or may be symbolic of conquest. Though I speak here of the captives as if they were individual men, I hold the reservation that they may be representatives or even embodiments of tribes or towns.

Proskouriakoff, 1963:150

Com en altres parts del món i en qualsevol època de l'evolució d'un poble, el fet d'agafar, en el sentit de capturar persones simbolitzant indrets remarcables (les dues coses poden exposar-se en el relleu de Yaxchilán), fou sovint perpetuat amb l'erecció d'un monument més o menys gran i eloqüent d'acord amb la importància de la victòria i amb l'acolliment de nous càrrecs o investiments «reials» o honorífics (Hammond, 1982:203). Els dos dirigents dels que estem fent un senzill comentari (Ocell-jaguar i Escut-jaguar) foren, d'acord amb les relacions històriques, guerrers destacats, conqueridors il·lustres per a Yaxchilán. Del primer en tenim una mostra del seu afany bèl·lic en el dintell 8 entre altres monuments; del segon a la estructura N.º 44, i en les paraules de la Dra. T. Proskouriakoff, quan ens recorda que

With these consideration in mind, let us now turn to the recorded events

in the life of one of the greatest of Yaxchilán rulers, *Shield-Jaguar*, noted especially for his numerous conquests.

Proskouriakoff, 1963:153

Avui dia sabem que el món maia clàssic no fou tan pacífic com es creia fins ara, ja que sembla ésser que les lluites internes i externes de les diferents comunitats sovintejaven (Respetto, 1985) (fig. 3, 6 i 11).

Per mitjà de la iconografia, els jeroglífics i els emblemes de rang que acompanyen les expressions artístiques és, fins a cert punt, planer refer els diversos passatges de la vida d'aquells dirigents guerrers i governants al mateix temps com ens ho ha demostrat George Kubler (Kubler, 1969:9).

En no haver-hi per a Pacal-Balam (Escut-Jaguar), o almenys al no haver estat trobat fins ara, el seu monument de la «data inaugural», com diríem avui dia d'entronització i a més es dubta de la realitat de ja resta de dates, fa concebre i sospitar a la Dra. Proskouriakoff que el seu lloc dintre de la societat i la èlite del seu temps, l'obtindria, aquest valent guerrer, per la força i no l'hauria aconseguit per dret de naixença.

We know neither the date of his birth, nor the date of his accession, and there is even some reason to think that he may have been a foreign and an usurper.

Proskouriakoff, 1963:153

Amb tot i el que acaba de dir-se, sembla ésser que tan assenyalat i il·lustre personatge hauria viscut, cosa una mica inversemblant en la seqüència normal de la vida a l'àrea maia pre-colombina, una mica més dels noranta anys. D'ell i la seva muller en coneixem, fins i tot, un esboç de retrat (fig. 2) molt rudimentari, ja que cal tenir en compte existia entre els maies una clara intenció de reproduir forces dels seus governants —més que no pas els seus deus— en les expressions artístiques més diverses, en general de forma no pas gaire naturalista. El retrat a excepció potser dels maies (Spinden, 1916) mai va ésser una característica de l'art mesoamericà. Civilització que gairebé mai cerca la realitat de la naturalesa, sinó una interpretació d'ella (Bernal, 1968:75).

És força sospitós relacionat amb l'accés al poder de Pacal-Balam que el seu successor Ocell-jaguar (neix l'any 709 (9.13.17.20.10) i mort el 768 d.C. (9.16.17.6.12) no va començar a governar fins onze anys després de la mort d'Escut-jaguar i sigui l'any 753 d.C. (9.16.1.0.0), fet que podria donar-nos a entendre la presència de lluites internes en l'afer que nosaltres anomenem de «successió al tron» (Cohodas, 1979:302; Hammond, 1982:204; Proskouriakoff, 1963:163), doncs sembla ésser que no fou mai un costum a l'àrea maia entre l'èlite privilegiada que el nou governant fos nomenat anys després de la mort de l'anterior, sinó més aviat tot seguit després de la mort del seu antecessor.

Bird-jaguar, the next great ruler of Yaxchilan did not accede to power until 11 pears had passed, and there are no records that we can definitely ascribe to his period. Perhaps, as often happens after a long and distinguished reign, it was a time of conflict, when various pretenders competed for the chief's office, and perhaps that is why *Bird-Jaguar*, on his accession, seems to have taken great pains to prove and document his legitimacy.

Proskouriakoff, 1963:163

Aquestes i altres dades poden ésser extretes amb molta cura de les «llicions d'història» que ens donen les interpretacions i les «lectures» de les abundoses esteles i les llindes de la localitat de Yaxchilán, així com moments històrics semblants; presents, amb tota seguretat, en molts altres indrets de les Terres Baixes maies de l'horitzó Clàssic (Kubler, 1969:9). Una bona part dels relleus conservats en aquest centre d'activitats cívico-religioses i d'habitació, ens parlen dels seus governants i, a més a més, ens expliquen encara que sigui d'una manera una mica esquemàtica, algunes vegades, els moments més rellevants de la vida dels seus dirigents (Kubler, 1969:9).

No es tracta doncs, d'acord amb Tatiana Proskouriakoff i altres estudiosos, d'unes senzilles i vagues, potser dubtoses i sovint monòtones anotacions calendàriques que ens assenyalen el pas del temps, sinó tot el contrari, volen ésser veritables i interessants relacions històriques. Encara que, sens dubte, també existeixin, de tant en tant, altres inscripcions en esteles, llindes, paraments de murs, etc. que contenen o allotgen en les inscripcions jeroglífiques menys dades històriques i més informació de caire religiós i calendàric (Hammond, 1982:204).

Bibliografía

- Adams, R.E.W. (editor)
1977 *The Origins of Maya Civilization*. A School of American Research Book. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Adams, R.E.W. and T.P. Culbert
1977 «The Origins of Civilization in the Maya Lowlands». en Adams (ed.) 1977:3-24.
- Adams, R.E.W. and W.D. Smith
1981 «Feudal models for Classic Maya Civilization». en Ashmore (ed.) 1981.
- Adams, Robert Mc.
1961 «Changing Patterns of territorial organization in the Central Highlands of Chiapas, Mexico. *American Antiquity*, 26 (3): 341-60.
- Andrews, George F.
1975 *Maya Cities: Placemaking and Urbanization*. University of Oklahoma Press. Norman.
- Ashmore, Wendy (editor).
1981 *Lowlands Maya Settlement Patterns*. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Berlin, Heinrich
1958 «El glifo «emblema» en las inscripciones mayas. *Journal de la Société des Américanistes*, n.s. XLVII: 11-9. París.
- 1959 «Glifos nominales en los sarcófagos de Palenque. *Humanidades*, II (10):1-8. Universidad de San Carlos. Guatemala, A.C.
- 1977 *Signos y significados en las inscripciones mayas*. Instituto Nacional del Patrimonio Cultural de Guatemala. Guatemala, A.C.
- Blanton, R.E. et. al.
1981 *Ancient Mesoamérica: A Comparison of change in three Regions*. Cambridge University Press. London.
- Bowditch, Charles
1901 «Notes on the Report of Teobert Maler», en *Memoirs of the Peabody Museum*, II (1). Peabody Museum. Harvard University. Cambridge (Mass.).
- Bray, Warwick
1972 «Land-use, Settlement Pattern and Politics in Prehispanic Middle America: «A review. En Ucko et. al. (editors):909-26.
- Chase, Arlen S. and Prudence M. Rice
1985 *The Lowland Maya Postclassic*. University of Texas Press. Austin.
- Coe, Michael D.

- 1961 «Social Typology and Tropical Forest Civilization», en *Comparative Studies in Society and History*, IV:65:85.
- 1963 *Méjico*. Librería Editorial Argos, S.A. (Viejos Pueblos y Lugares). Barcelona.
- 1965 «A model of Ancient Community Structure in the Maya Lowlands». *Southwestern Journal of Anthropology*, 21:97-114. Albuquerque.
- 1967 *The Maya*. Ediciones Lara, México D.F.
- Coe, William R.
- 1958 «Two carved lintels from Tikal». *Archaeology*, II (2), Washington D.C.
- 1962 «A summary of excavation and research at Tikal, Guatemala». *Estudios de Cultura Antiquity*, 27 (4):179:507.
- 1963 «A summary of excavation and research at Tikal, Guatemala». *Estudios de Cultura Maya*, III:41-64. Universidad Nacional Autónoma de México. México, D.F.
- 1965 «Tikal, Guatemala, and emergent Maya Civilization». *Science*, 147 (3664):1401-19. Washington, D.C.
- 1967 *Tikal, a Handbook of the Ancient Maya ruins*. The University Museum. University of Pennsylvania.
- 1975 «The Maya, resurrecting the grandeur of Tikal». *The National Geographic Magazine*, 148 (6):792:8, Washington, D.C.
- Cohodas, Marvin
- 1979 «The identification of Workshops, Shools, and Hands at Yaxchilan, a Classic Maya site in Mexico. *Actes du XLIIè Congrès International des Americanistes*, VII:301-13. Paris.
- Culbert, T.P. (editor)
- 1973 *The Classic Maya Collapse*. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Fahsen, Federico
- 1984 «Notes for a sequence of Rulers of Machaquila». *American Antiquity*, 49 (1):94-104. Washington, D.C.
- Folan, W.J.
- 1980 «The Political and Economic Organization of the Lowlands Maya», *Mexicon*, 2 (5): 72-77, Berlín.
- Folan, W.J.; E.R. Kintz and L.A. Fletcher (editors)
- 1983 *Coba: A Classic Maya Metropolis*. Academic Press London.
- Fuente, Beatriz de la
- 1965 *La escultura de Palenque*. Instituto de Investigaciones Estéticas. Universidad Nacional Autónoma de México. México, D.F.
- García Añoveros, Jesús M.^a
- 1984 Quiriguá. *Historia* 16, 97:119-26. Madrid.
- Gendrop, Paul
- 1970 *Arte prehispánico en Mesoamérica*. Ed. Trillas. México, D.F.
- 1974 «Consideraciones sobre la arquitectura de Palenque», en Robertson (ed.) 1974 (11):81-9.
- 1977 *Quince ciudades mayas*. Universidad Nacional Autónoma de México. México, D.F.
- Gendrop, Paul y Doris Heyden
- 1975 *Arquitectura mesoamericana*. Ed. Aguilar. Madrid.
- Genet, Jean et P. Chelbatz
- 1927 *Histoire des Peuples Mayas-Quitchés*. Les éditions Genet, Paris.
- Gussinyer, Jordi
- 1981 «Las culturas mesoamericanas». *Historia Universal Salvat*, V. Ed. Salvat S. A. Barcelona.
- 1984 *Los aztecas un pueblo de guerreros*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona.
- Hammond, Norman
- 1976 «La planificación de un centro ceremonial maya». en *Investigación y ciencia*, (Scientific American (ed.)):81-8. Barcelona.
- 1982 *Ancient Maya Civilization*. Cambridge University Press, London.

- Jones, Christopher
1977 «Inaugural dates of three Late Classic Rulers of Tikal, Guatemala». *American Antiquity*, 42 (1):28-60. Washington, D.C.
- Jones, Ch. and R.J. Sharer
1980 «Archaeological investigations in the site core of Quiriguá». *Expedition*, 23 (1):11-9. The University Museum of Pennsylvania.
- Kally, David
1962 «Glyphic evidence for a dynastic sequence at Quirigua, Guatemala» en *American Antiquity*, 27 (3):323-35, Washington, D.C.
- Kintz, E.R.
1983 «Class Structure in a Classic Maya City», en Folan, et. a., (ed.), 1983:161-77.
- Kubler, George
1975 *The Art and Architecture of Ancient America: The Mexican, Maya and Andean Peoples*. Penguin Books Harmondsworth.
1969 «Studies in Classic Maya Iconography». *Memoirs of the Connecticut Academy of Arts and Sciences*, XVIII, New Haven.
- Marcus, Joyce
1973 «Territorial organization of the Lowland Classic Maya». *Science*, 180 (4089):911-6. Washington.
1974 «The iconography of power among the Classic Maya». *World Archaeology*, 6 (1): 83-94. London.
1976 *Emblem and State in the Classic Maya Lowlands*. Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University.
- Marquina, Ignacio
1928 *Estudio arquitectónico comparativo de los monumentos arquitectónicos de México*. Contribución de México al XXIII Congreso de Americanistas. S.E.P. México, D.F.
1951 *Arquitectura Prehispánica*. Memorias del Instituto Nacional de Antropología e Historia N.º 1. I.N.A.H. y S.E.P. México, D.F.
- Mathews, Peter and Linda Schele
1974 «Lords of Palenque». en Robertson, 1974 (1):63-75.
- Morley, Sylvanus G.
1956 *La Civilización maya*. Fondo de Cultura Económica, México, D.F.
- Pollock, H.E.D. et. al.
1962 *Mayapan, Yucatan, Mexico*. Carnegie Institution of Washington. Pub. N.º 619. Washington.
- Proskouriakoff, Tatiana
1960 «Historical implications of a pattern of dates at Piedras Negras, Guatemala». *American Antiquity*, 25 (4):454-75. Washington.
1961 «The Lords of the Maya realm». *Expedition*, 4 (1):14-21.
1962 «Civic and religious structure in Mayapan». en Pollock et. al., 1962:89-139.
1962 «Los señores del Estado Maya». en *Revista IDAEH*, XIV (1):11-7, I.A.H.G. Guatemala, A.C.
1963 «Historical data in the inscriptions of Yachilan». *Estudios de Cultura Maya*, III:149-68. U.N.A.M. México, D.F.
1964 «Historical data in the inscriptions of Yaxchilan». en *Estudios de Cultura Maya*, IV:177-202, U.N.A.M. México, D.F.
- ms. *History of the Lowlands Maya from the inscriptions*, citat per Clemency Coggins
«The shape of the time: some political implication of a four part figure, *American Antiquity*, 45 (4):727-39. 1980. Washington.
- Robertson, Merle Greene (ed.)
1974 *Primera Mesa Redonda de Palenque*. Pebble Beach, Cal.
- Robiscsek, Francis
1975 *A Study in Maya art and History: The mat symbol*. Heye Foundation-The Museum of the American Indians. New York.

- Ruz Lhüillier, A.
 1964 «¿Aristocracia o democracia entre los antiguos mayas?» *Anales de Antropología*, 1:63-75. Universidad Nacional Autónoma de México. México, D.F.
 1973 *El Templo de las Inscripciones*. I.N.A.H. Col. Científica N.º 7, México, D.F.
 1973 «Más datos históricos en las inscripciones de Palenque». en *Estudios de Cultura Maya*, IX:93-117. Universidad Nacional Autónoma de México. México, D.F.
 1976 «Nueva interpretación de la inscripción jeroglífica en el sarcófago del Templo de las Inscripciones». en Robertson (ed.) 1976.
- Stephens, John L.
 1963 *Incidents of Travel in Yucatan*. Dover Publications, Inc. New York.
 1969 *Incidents of Travel in Central America, Chiapas and Yucatan*. Dover Pub, Inc. New York.
- Spinden, Herbert J.
 1916 «Portraiture in Central American Art». Holmes Anniversary vol. *Anthropological Essays* (F.W. Hodge, ed.):434-450. Washington.
- Stierlin, Henri
 1964 *Arquitectura Maya: Guatemala, Honduras y Yucatán*. Ediciones Garriga, S.A. Barcelona.
- Thompson, J.E.S.
 1950 *Maya Hieroglyphic writing: An Introduction*. Carnegie Institution of Washington Pub. N.º 589, Washington, D.C.
 1956 «Chronological decipherments from Uaxactun, Naranjo, and Ixlu: Peten». *Notes on Middle American Archaeology and Ethnology*, V (127):89-94. Carnegie Institution of Washington, D.C.
 1962 *A catalog of Maya Hieroglyphs*. University of Oklahoma Press. Norman.
 1964 *Grandeza y decadencia de los mayas*. Fondo de Cultura Económica. México, D.F.
 1970 *Maya History and Religion*. University of Oklahoma Press. Norman.
 1971 «Estimates of Maya population: deranging factors». *American Antiquity*, 36:214-6. Washington, D.C.
- Toscano, Salvador
 1952 *Arte precolombino de México y de la América Central*. Instituto de Investigaciones Estéticas. U.N.A.M. México, D.F.
- Ucko, P.J., R. Tringham and G.W. Dimbleby (editors)
 1972 *Man, settlement and urbanism*. Gerald Duckworth Co., Ltd. London.
- Willey, Gordon R. (editor)
 1956 *Prehistoric Settlement Patterns in the New World*. Werner-Gren Foundation for Anthropological Research. New York.
 1956 «The structure of ancient Maya society: Evidence from the Southern Lowlands». *American Anthropologist*, 58:777-82.
 1966 «Problems concerning prehistoric settlement patterns in the Maya Lowlands». *Ancient Mesoamerica*. Peek Publications Palo Alto, Col.
- Willey, et. al.
 1965 *Prehistoric Maya settlement in the Belize Valley*. Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, LIV. Harvard University.

TABLE 1: THE BIRTHS, DEATHS, ACCESSIONS, AND REIGNS OF THE LORDS OF PALENQUE

LORD SHIELD PACAL

Birth	9. 8. 9.13. 0 8 Ahau	13 Pop	Ages
Accession	9. 9. 2. 4. 8 5 Lamat	1 Mol	12 yrs., 125 days
Death	9.12.11. 5.18 6 Etz'nab	11 Yax	80 yrs., 158 days
Reign	3. 9. 1.10 or 68 yrs., 33 days		

LORD CHAN-BAHLUM

Birth	9.10. 2. 6. 6 2 Cimi	19 Zotz'	
Accession	9.12.11.12.10 8 Oc	3 Kayab	48 yrs., 232 days
Death	9.13.10. 1. 5 6 Chicchan	3 Pop	60 yrs., 311 days
Reign	18. 6.15 or 18 years., 40 days		

LORD HOK

Birth	9.10.11.17. 0 11 Ahau	8 Mac	
Accession	9.13.10. 6. 8 5 Lamat	6 Xul	57 yrs., 209 days
Death	Post-9.14. 8.14.15 9 Men	3 Yax	75 yrs., 281 days+
Reign	18.8.7 or 18 yrs., 72 days+		

LORD CHAAC

Birth	9.12. 6. 5. 8 3 Lamat	6 Zac	
Accession	9.14.10. 4. 2 9 Ik	5 Kayab	43 yrs., 108 days
Death	Post-9.14.10. 4. 2 9 Ik	5 Kayab	?
Reign	Unknown		

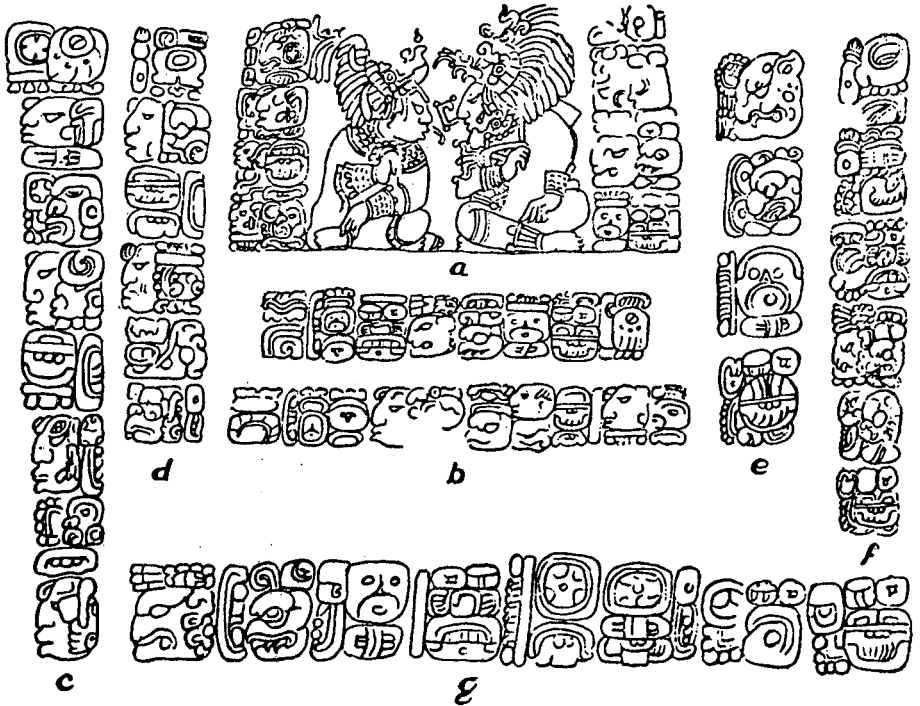
CHAC-ZUTZ'

Birth	9.11.18. 9.17 7 Caban	15 Kayab	
Accession	9.14.11.12.14 8 Ix	7 Yaxkin	52 yrs., 142 days
Death	Post-9.15. 0. 0. 0 4 Ahau	13 Yax	60 yrs., 208 days+
Reign	8.5.6.+ or 8 yrs., 64 days+		

LORD KUK

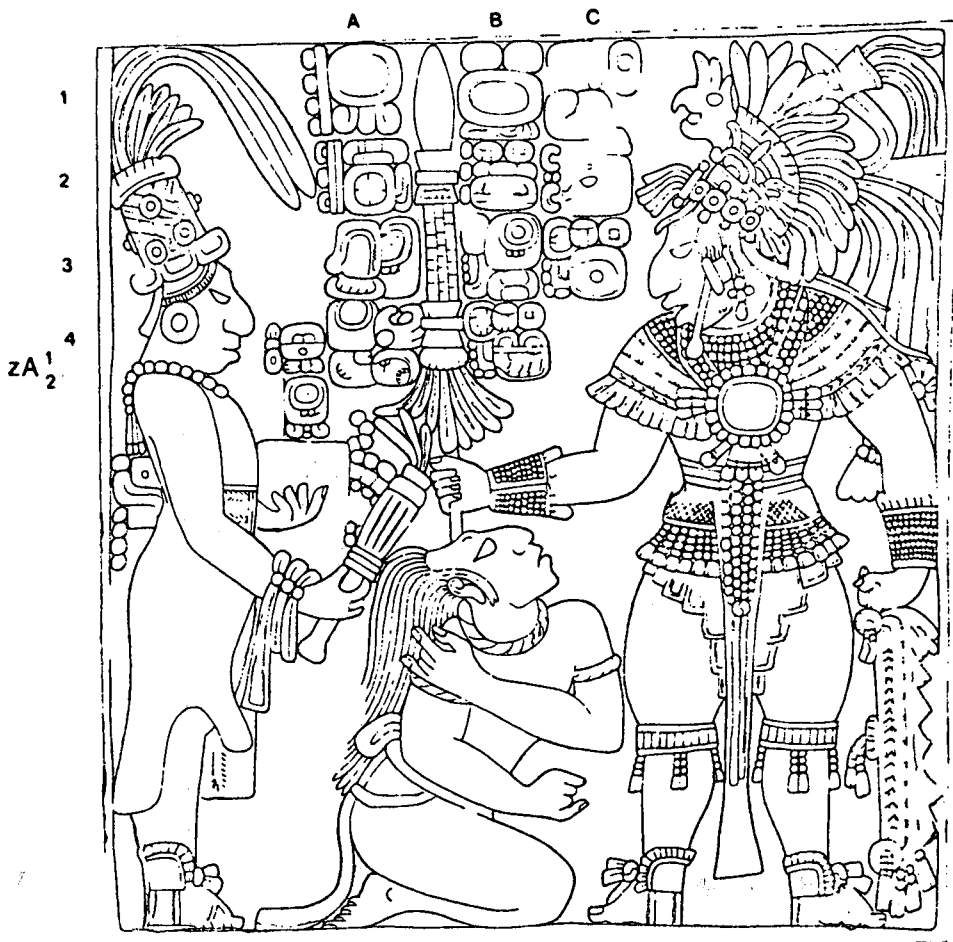
Birth	Unknown		
Accession	9.16.13. 0. 7 9 Manik	15 Uo	?
Death	Post-9.17.13. 0. 7 7 Manik	0 Pax	?
Reign	1.9.9.+ or 19 yrs., 260 days+		
	1.0.0.0+		

Es mostre un senzill exemple dels coneixements que fins ara tenim dels governants de certes poblacions maies de l'horitzó Clàssic. Es tracta d'una taula amb sis dels tretze dirigents coneguts de Palenque: neixament, accés al poder, mort i duració del seu període de govern. (Robertson (ed.) 1974).

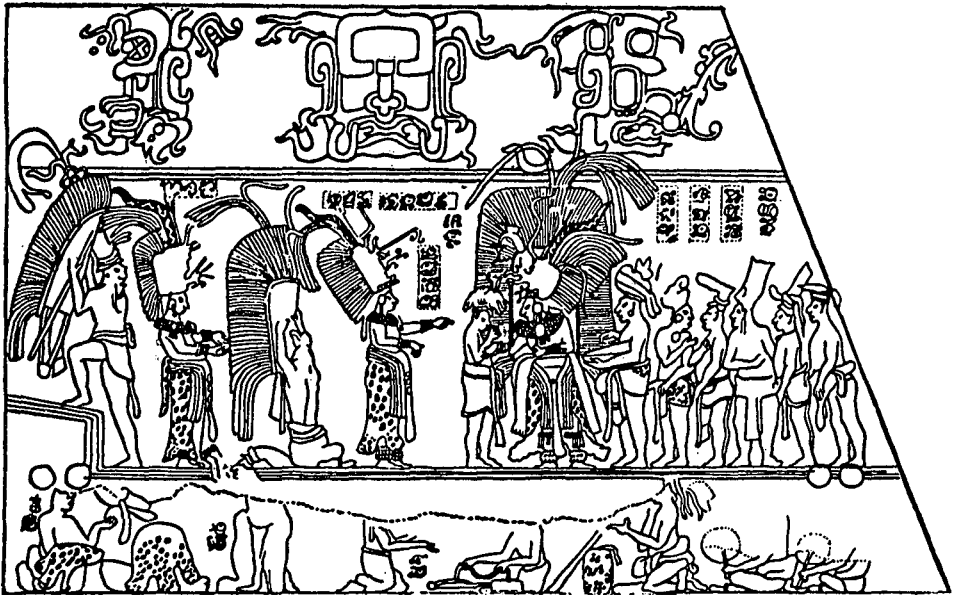
Una interpretació que fa T. Proskouriakoff de diferents passatges de la vida del governant de Yaxchilán *Shield-Jaguar* i de la seva muller contats de forma esquemàtica en diferents llocs —sobretot llindes— d'aquesta localitat. a), retrat de *Shield-Jaguar* i de la seva consort a l'estela N.º 11 (els seus noms es poden veure col·locats al seu costat). b), la data de la mort (?) de *Shield-Jaguar* i de la seva cònjuge enregistrades a les llindes Nos. 27 i 28. c i d), el nom de la muller de *Shield-Jaguar* gravat en escriptura jeroglífica a les llindes Nos. 32 i 53.(Proskouriakoff, 1963).

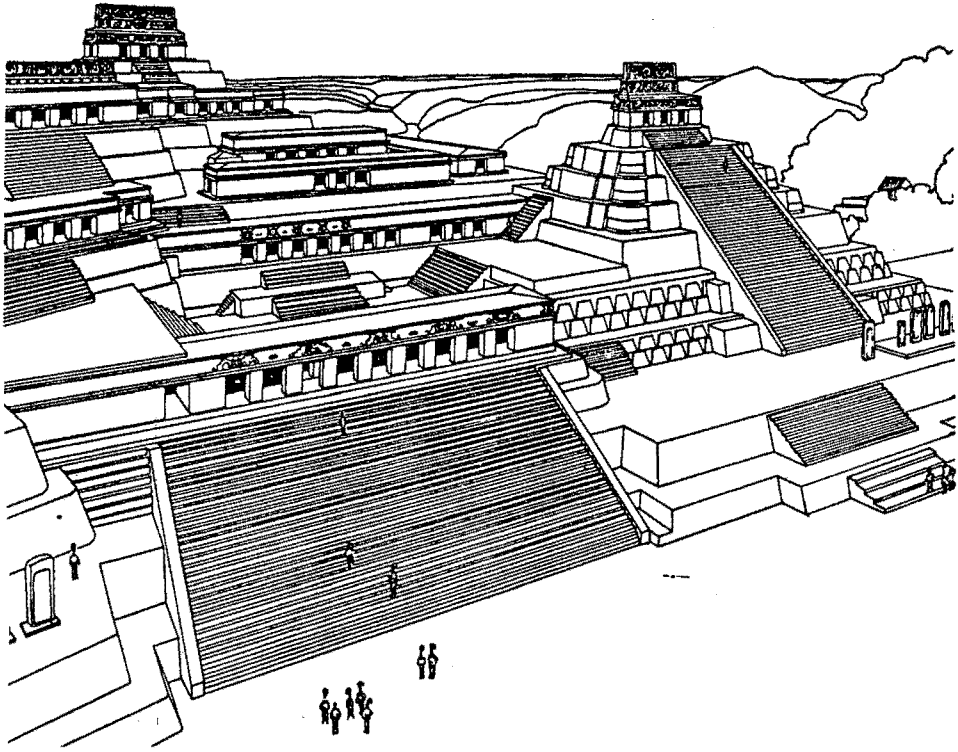

Llinda N.º 1 de la localitat anomenada La Pasadita. S'hi representa una escena guerrera conformada per un militar d'alta graduació amb la seva llança simbòlica a la mà dreta, un presoner lligat pels braços i coll i un servent. El posat i el gest del militar i del presoner són veritablement admirables en tots els sentits. (Robertson (ed.) 1976).

Frescos de Bonampak Chiapas.—Cuarto N.º 1 muro Norte.

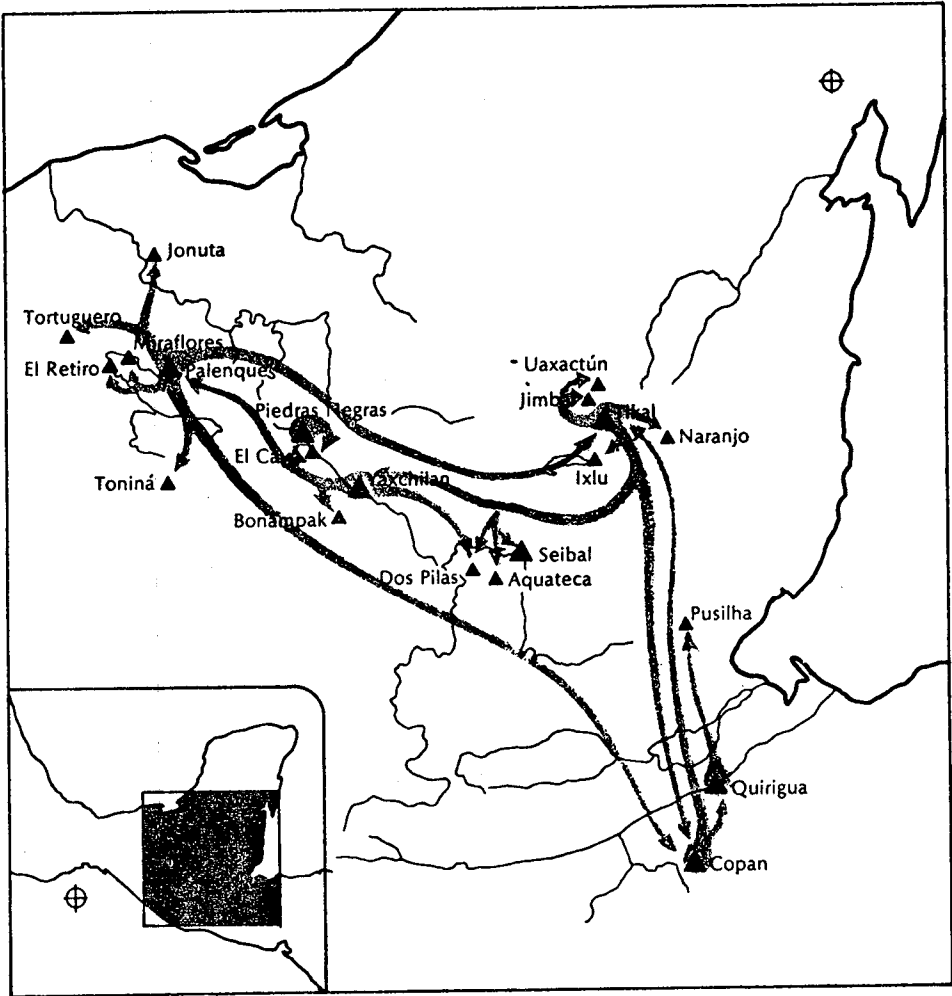
L'escena més destacada de la cambra N.º 1 a la paret nord d'un dels temples de Bonampak. En ella es pot veure un gran senyor —un *halac uinic*— atès per diversos servents que dirigeixen altres personatges de l'estament privilegiat. (Cardós de Méndez, 1959).

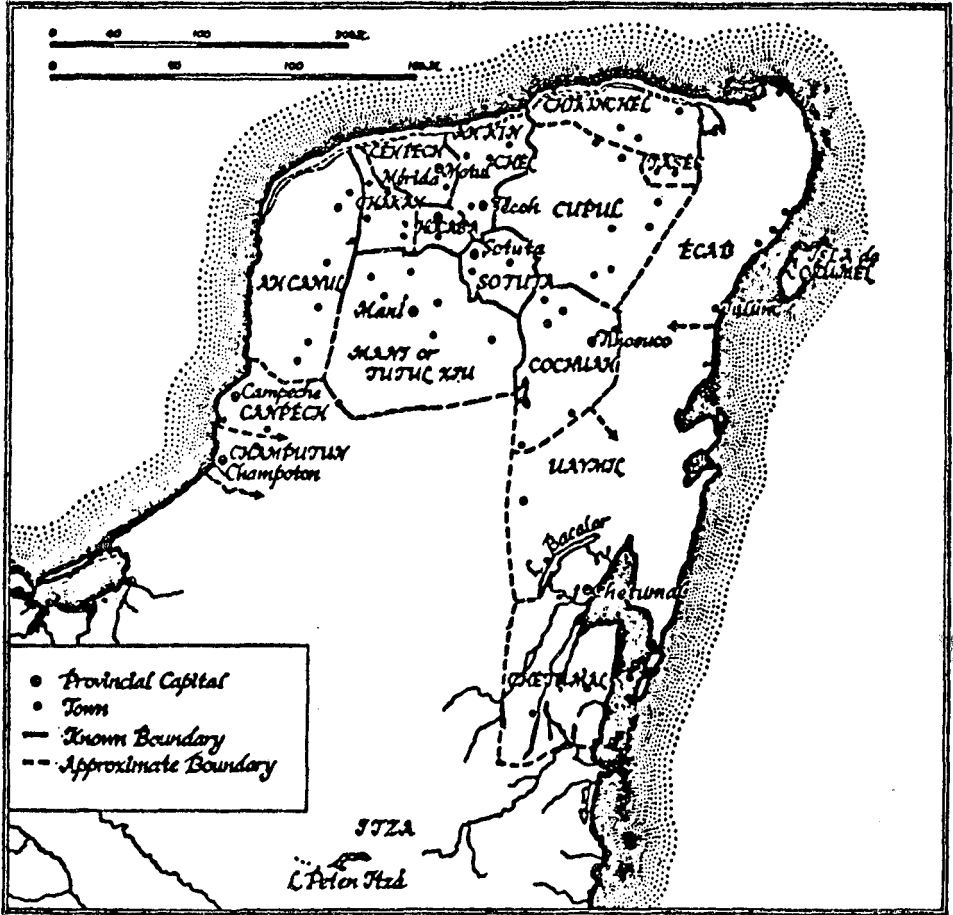
Reconstrucció d'una part de l'acròpolis de Piedras Negras. Interpretació de T. Proskouria-koff, investigadora nord-americana que va treballar durant molts anys en aquesta població maia de l'horitzó Clàssic de les Terres Baixes del Centre. (Andrews, 1975).

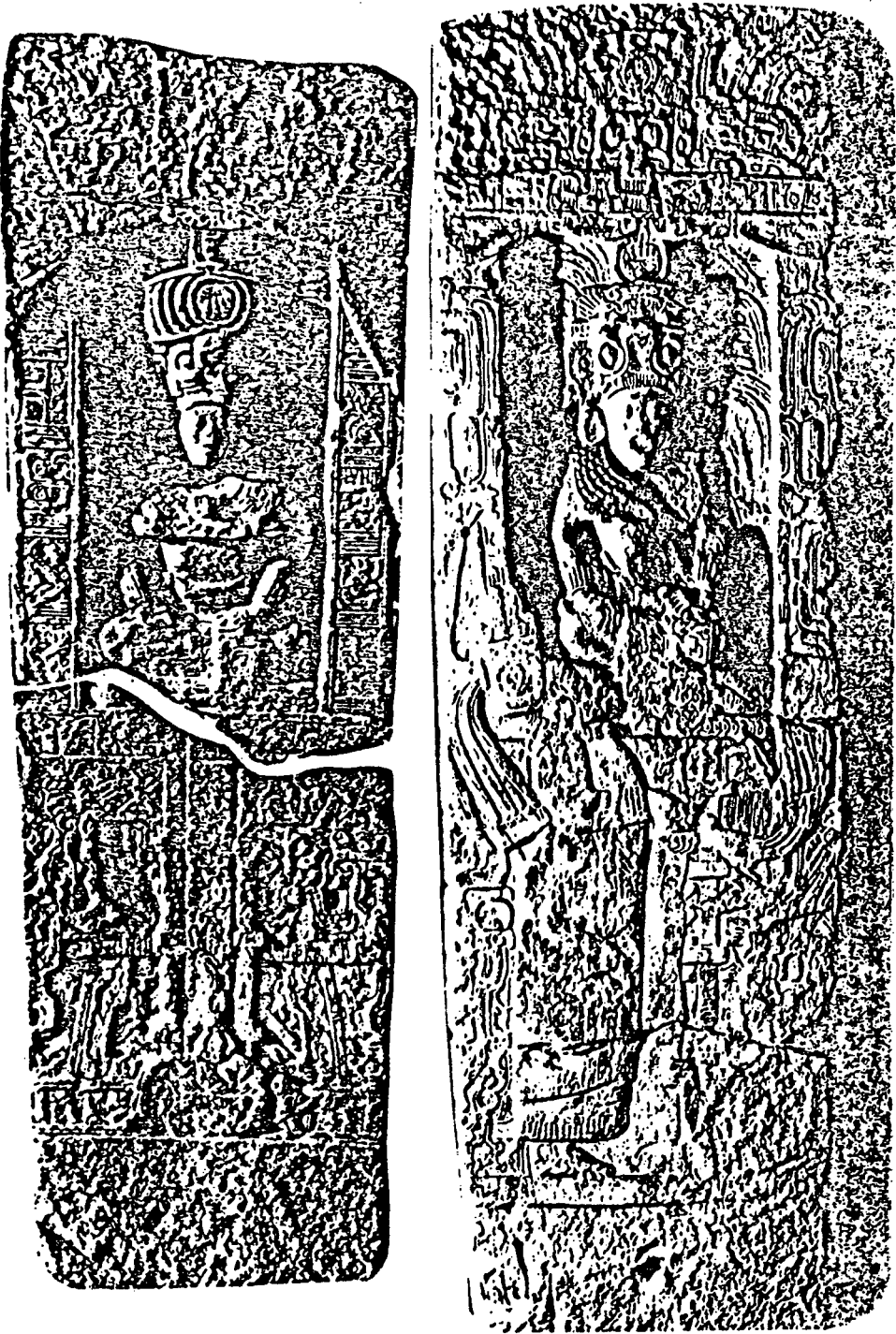
Una de les llindes dels edificis de Yaxchilán. El dirigent amb el seu *ceptre maniquí* s'el representa com a cap civil. La seva dignitat es conjuga molt bé amb l'extraordinària i complexa indumentària junt amb la presència de servents, presoners potser, agenollats enfront d'ell. (Willey, 1966).

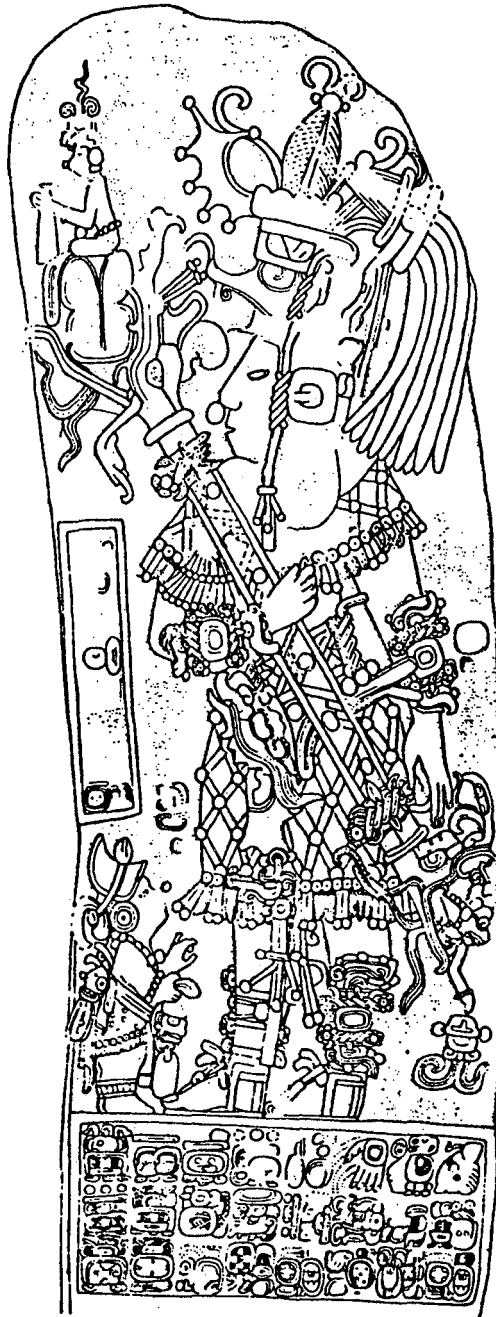
Algunes llocs amb glif-emblema propi i localitats on es troben emblemes aliens al seu lloc d'origen. (Hammond, 1982).

Durant l'horitzó Post-Clàssic, el nord de Yucatán es va veure dividit per petits «regnes» on es donava una lluita, gairebé constant, entre les diferents dinasties que els governaven. Alguns estudiosos creuen que aquesta situació fou conseqüència del influx que va exercir l'àrea mexicana. Però podria també ésser que aquesta situació fos un llunyà reflex d'un ambient semblant durant l'horitzó Clàssic. (Coe, 1967).

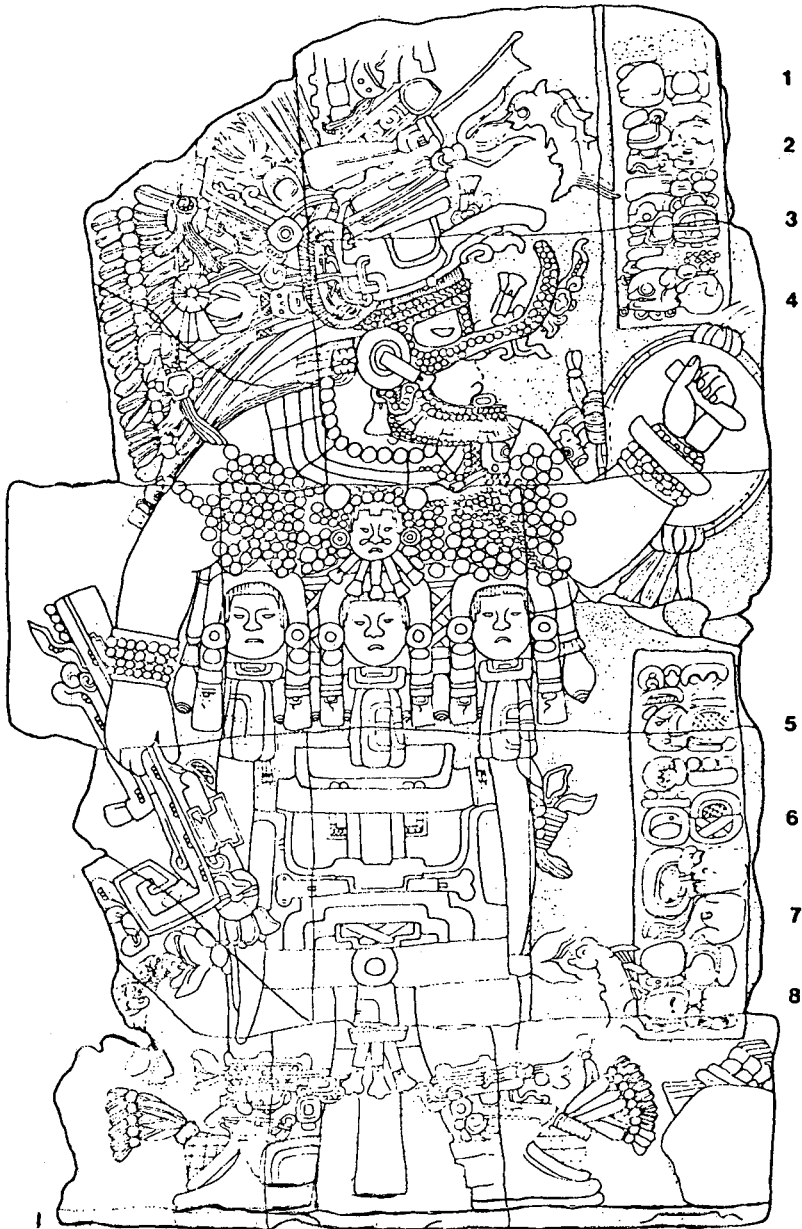
Estela 14 de Piedras Negras. El governant seu dintre del nínxol amb complex indument s'hi arriba mitjançant una escala de mà; tot ell es troba envoltat de símbols astronòmics i religiosos. En aquesta ocasió el dirigent va accedir al poder a l'any 761 d.C., i sembla ésser que va governar, més o menys cinc anys. (Proskouriakoff, 1962).

Es mostra el *halac uinic* en la seva funció de gran sacerdot. El personatge representat correspon a una de les esteles del lloc de El Caracol, a Belize. S'el reconeix com a tal dignatari per la gran barra a manera de ceptre que porta sobre el pit sostinguda amb les dues mans. (Beetz and Satterthwaite, 1982).

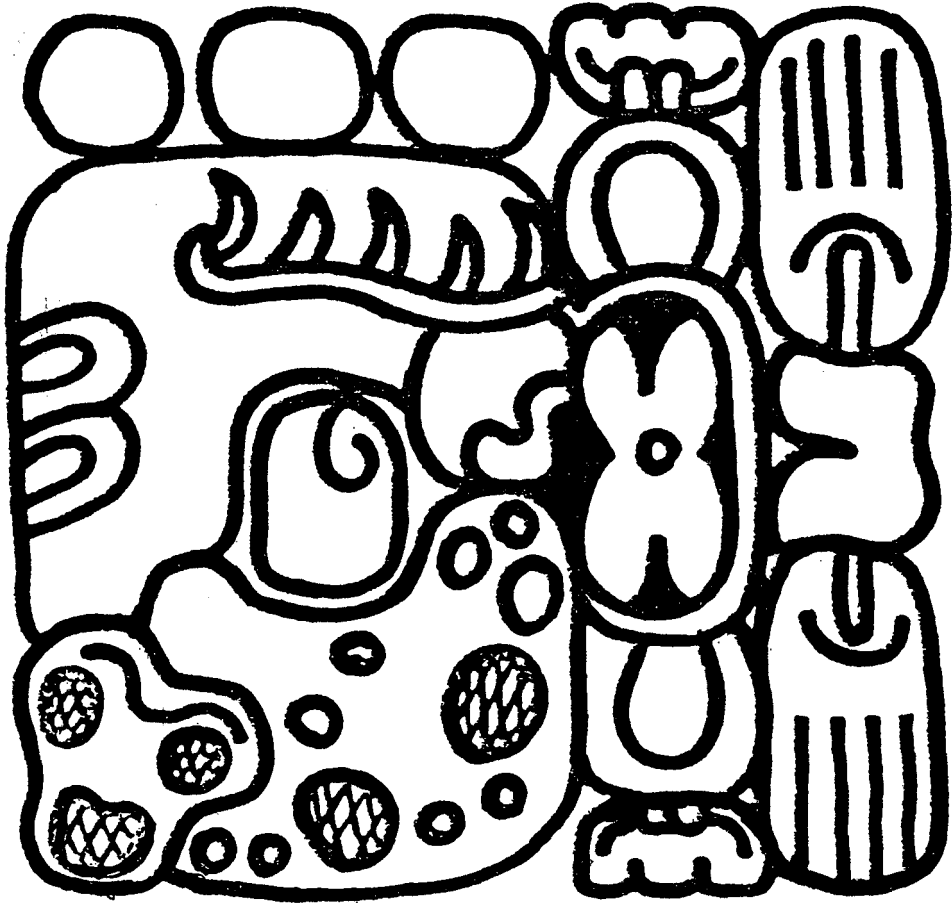
A B

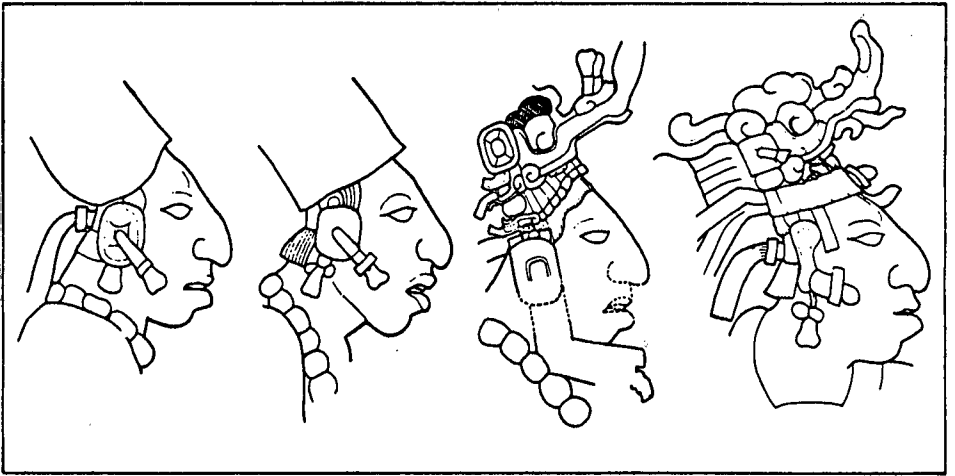
Un altre governant d'una localitat maia, se'ns mostra representant un alt càrrec militar. En aquest sentit se'l reconeix pel seu *atlatl* a la mà dreta juntament amb un escut simbòlic a l'esquerra. Sembla ésser que es troba esculpit en l'estela II de Yaxchilán, Chiapas. (Robertson, ed. 1974).

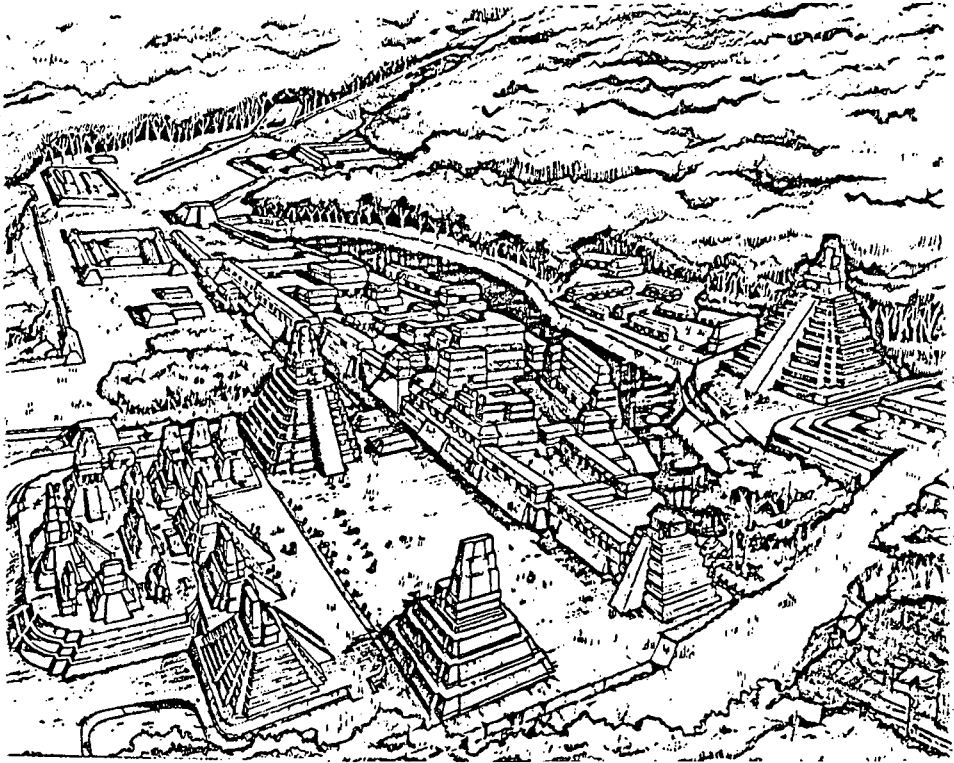
Nom de Pacal, dirigent de Palenque, format pel seu jeroglífic en llengua maia i potser escrit en la forma «dialectal» xol. Va ésser un dels governants més significatius de Palenque. Sabem d'ell, amb tota exactitud, que va néixer l'any 603 d.C. Fou «entronitzat» en una data que coincideix amb l'any 615, i va morir durant el decurs de l'any 683. Sembla ésser que fou fill de Zac Kuk i es va casar amb Ahpo Hel. Se'l relaciona amb la construcció del gran temple de Les Inscripcions, ja que va ésser ell que el va manar construir per edificar-hi a l'interior la seva tomba. Durant el seu «regnat» es construeix o s'amplia l'anomenat Palau de Palenque. Aquest governant es troba enterrat a la meravellosa tomba del temple de eLs Inscripcions. (Robertson, ed. 1974).

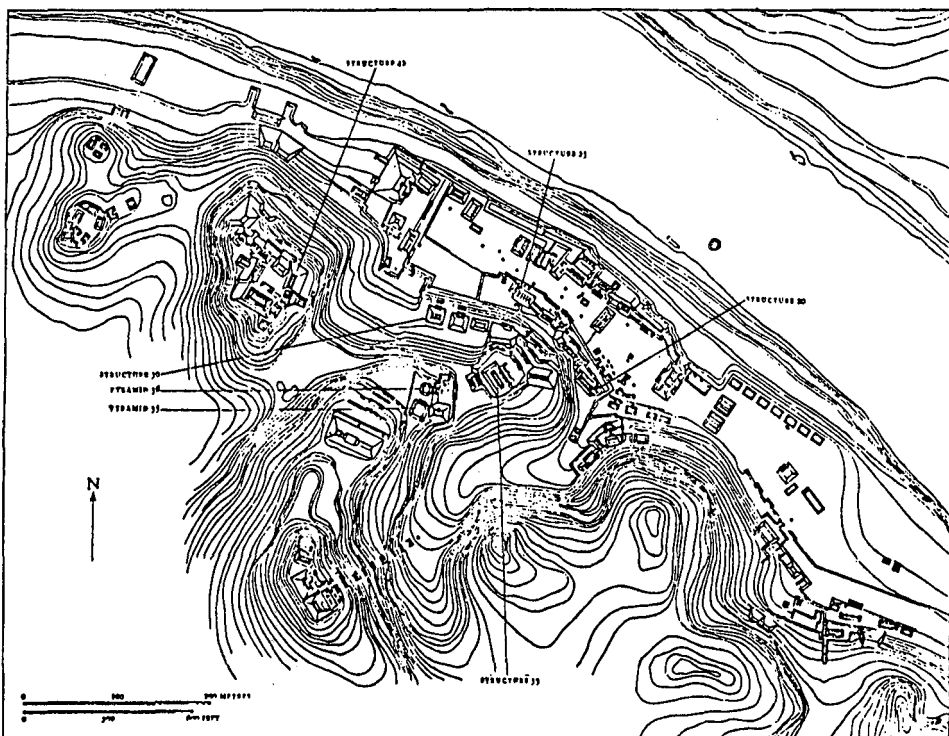
Jeroglífic del nom de Cham-Bahlum, un altra dirigent de Palenque. Va néixer l'any 635 d.C.; va ésser «entronitzat» l'any 683, coincidint amb la mort del seu pare; sembla ésser que va morir l'any 701. S'associa amb la construcció dels temples de la *Creu Foliada* i del *Sol*, juntament amb l'ampliació d'algunes dependències del renombrat «Palau». (Robertson, ed. 1974 i 1976).

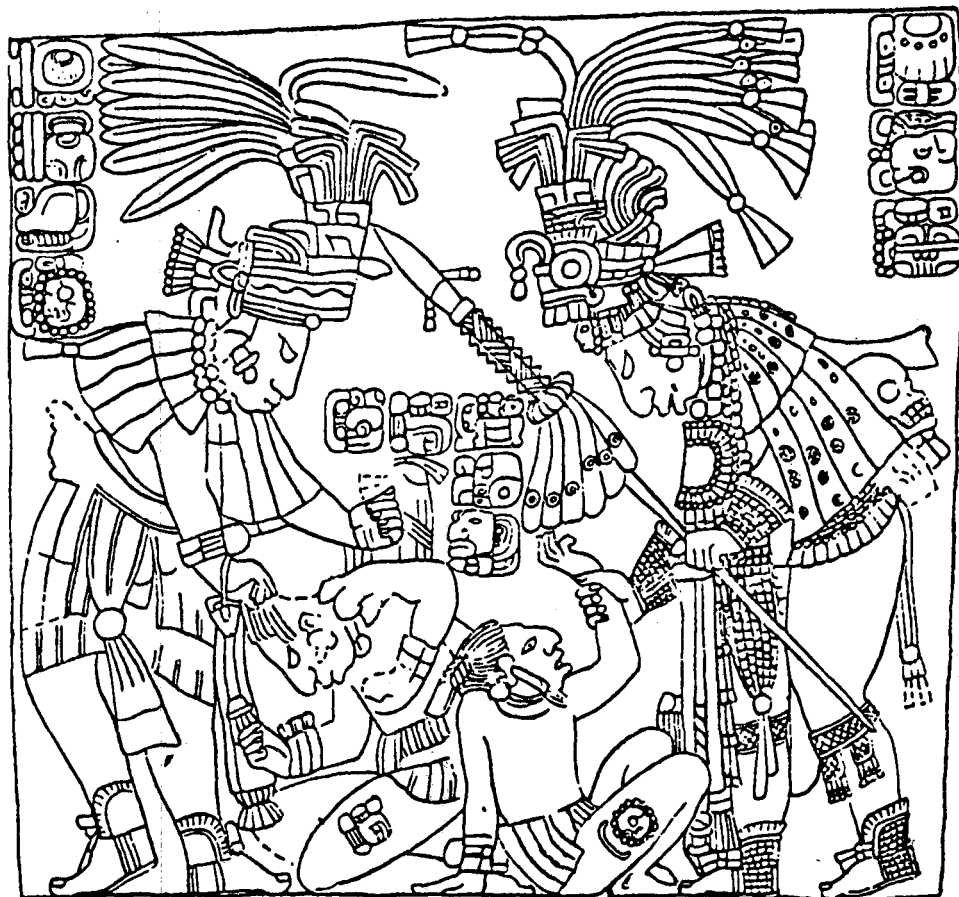
Perfils del dirigent palencà Cran-Bahlum treballats en estuc o en pedra de la regió. Van ésser descoberts en el Temple del Sol, de la Creu Foliada, llinda oest de la cella i temple 14. (Robertson, ed. 1974).

Perspectiva aèria de l'àrea central del recinte cerimonial de Tikal. L'atapada vegetació que sembla ésser l'envolta de fet no existia pas. Deuria ésser substituïda per conjunts rabitacionals força compactes. (Gendrop, 1970).

La planta de conjunt del centre ceremonial de la ciutat de Yaxchilán, tal com es trobava entorn del 900 d.C., poc temps abans de començar el seu definitiu devallemt; fins arribar a l'abandó complet i definitiu d'aquesta coneguda localitat maia de les Terres Baixes durant l'horitzó Clàssic. (Kubler, 1975).

Lintel 8

A la llinda 8 i a la 41 es mostra a «Bird-Jaguar», un dels dirigents més significatius de Yaxcrlán. A la llinda 8 se'l pot veure en el moment de la captura de «Jeweld-Skull». Fixeu-vos en la semblança de la indumentària i de les llançes (llindes 8 i 41, en les quals es reproduïx el mateix personatge). Hom pot adonar-se que coneixem no tan sols els noms i les dades més significatives de la vida dels governants maies del Clàssic, sinó que a més tenim coneixement de les seves efgies més o menys reals, encara que, en realitat, són força idealitzades. (Proskouriakoff, 1973).